

Tiina Hautamäki ja Katja Kyllönen

**Sanataideoosaamisen tuotteistaminen ja tarjoaminen
kirjastoille ja kouluille**

Opinnäytetyö

Kevät 2014

Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö

Koulutusohjelma: Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Tiina Hautamäki ja Katja Kyllönen

Työn nimi: Sanataideosaamisen tuotteistaminen ja tarjoaminen kirjastoille ja kouluille

Ohjaaja: Sari Mäkinen-Laitila

Vuosi: 2014

Sivumäärä: 72

Liitteiden lukumäärä: 5

Opinnäytetyö on muodoltaan produktio. Sen teoriaosassa paneuduttiin lastenkulttuurin päämääriin, sanataideohjaustoimintaan ja kulttuuripalvelujen tuotteistamiseen. Empiirisessä osuudessa selvitettiin kyselytutkimuksella Etelä-Pohjanmaan kirjastoammattilaisten mielipiteitä sanataideohjaustoiminnan kuulumisesta kirjaston palveluihin. Kyselyllä kartoitettiin myös alueellisen sanataideohjauspalveluja tuottavan toimijan tarpeellisuutta. Asiantuntijahaastatteluilla haettiin määritelmiä sanataiteelle, käytännön tietoa sanataideohjaajana toimimisesta sekä näkökulmaa sanataideohjaustoiminnasta koulussa. Työn toiminnallisessa osuudessa käsiteltiin sanataideohjaustoiminnan aloittamista tuotteistamisen periaatteiden kautta.

Kyselytutkimuksen tulosten mukaan kirjastoammattilaiset katsoivat sanataideohjauksen kuuluvan kirjastojen palveluihin. Kirjastot olisivat myös halukkaita järjestämään sanataidetapahtumia sekä kirjaston tiloissa että viemällä niitä kouluille. Nykyisin kirjastoissa on kuitenkin tilanne, jossa niiltä puuttuvat niin henkilökunta- kuin rahallisetkin resurssit tapahtumien järjestämiseen. Erilaisten projektirahojen avulla kirjastoilla on kuitenkin mahdollisuus järjestää sanataidetoimintaa. Kyselyyn osallistuneet kirjastot olivat yksimielisiä siitä, että Etelä-Pohjanmaalla tulisi olla oma sanataideohjausta tarjoava toimija. Nämä vastaukset vahvistivat omia ennakkokäsityksiämme ja kannustavat sanataidetoimijaksi ryhtymisessä.

Avainsanat: sanataide, sanataideohjaustoiminta, lastenkulttuuri, tuotteistaminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Bachelor of Library and Information Services

Specialisation: Library and Information Services

Author/s: Tiina Hautamäki & Katja Kyllönen

Title of thesis: Productization of teaching of the art of writing and offering it to libraries and schools

Supervisor(s): Sari Mäkinen-Laitila

Year: 2014

Number of pages: 72

Number of appendices: 5

The format of the thesis is a production. Its theoretical part is focused on the goals of children's culture, the teaching and guidance of the art of writing, and the productization of cultural services. The empirical part of the thesis examined the opinions of South Ostrobothnian library professionals about the art of writing belonging to the services of libraries. The thesis also surveyed the need for a regional producer providing teaching in the art of writing. The definitions of the art of writing and creative writing, practical information about working as a teacher of the art of writing and a viewpoint of the art of writing in schools were sought with expert interviews. The functional part of the thesis deals with starting the teaching of the art of writing through the principles of productization.

According to the results of the survey, library professionals considered the art of writing to be part of library services. Libraries would also be willing to organize art of writing events on their premises and also by taking them to schools. However, nowadays libraries are in a situation where they lack human and financial resources to organize events. Different kinds of project funding give libraries an opportunity to organize art of writing activities. Libraries participating in the survey were in agreement that South Ostrobothnia should have its own producer providing guidance in the art of writing. These answers confirmed our preconceptions and encouraged us to start producing guidance in the art of writing.

Keywords: creative writing, the art of writing, children's culture, productization

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	3
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
1 JOHDANTO	7
2 LASTENKULTTUURITOIMINTA	10
2.1 Lastenkulttuuri.....	10
2.2 Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014–2018.....	11
2.3 Kulttuurin tuottajat	13
2.3.1 Julkinen sektori	13
2.3.2 Kolmas sektori	15
2.3.3 Yksityinen sektori	16
3 SANATAIDEOHJAUS	18
3.1 Sanataiteen ja sanataideohjauksen määritelmiä.....	18
3.2 Sanataideohjauksen ja – opetuksen tavoitteet ja opetussuunnitelma	20
3.3 Sanataideohjaus ja koulu	22
3.4 Sanataideohjaus ja kirjastot	24
3.5 Esimerkkejä sanataideohjauksesta kirjastoissa maailmalla	25
3.6 Sanataideohjaajakoulutus.....	27
3.7 Sanataideohjauksen termistöä.....	28
4 MARKKINOINTITUTKIMUS SANATAIDEOHJAUKSEN TARPEELLISUUDESTA ETELÄ-POHJANMAAN ALUEEN KIRJASTOILLE	30
4.1 Tutkimusongelma ja -suunnitelma.....	30
4.2 Tutkimusmenetelmä.....	31
4.3 Tutkimuksen toteutus ja analysointi	32
4.4 Kirjastoille toteutetun kyselyn tulokset ja päätelmät	33
5 ASIANTUNTIJAHAASTATTELUT	39
5.1 Haastattelujen taustaa	39

5.2 Marja-Leena Mäkelän ja Päivi Haanpään haastattelut	40
5.3 Riitta-Liisa Lahden haastattelu	44
6 TUOTTEISTAMINEN KULTTUURIALALLA	46
6.1 Tuotteeseen, palveluun ja tuotteistamiseen liittyviä määritelmiä	46
6.2 Tuotteistamisprosessin kulku	49
6.3 Kirjastopalvelujen tuotteistaminen	52
6.4 Tilaaaja-tuottaja -malli	53
7 SANATAIDEOHJAUSTOIMINNAN ALOITTAMINEN	56
7.1 Sanataideohjauksen tuotteistaminen	56
7.2 Sanataidepajan tuotteistaminen	58
7.3 Markkinointi	61
7.4 Hettikatin markkinointi	62
7.5 Esimerkkejä Hettikatin sanataidepajoista	63
7.6 Apurahat	64
8 POHDINTAA	66
LÄHTEET	69
LIITTEET	73

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1 Sanataidetoiminnan toteuttaminen.....	34
Kuvio 2 Maksuhalukkuus ja -valmius	35

1 JOHDANTO

Ajatuksemme tämän opinnäytetyön tekemiseen lähti sekä yhteisestä haaveesta että yhteisestä huolesta. Olimme paljon keskustelleet lastenkirjastotyöhön liittyvistä työtehtävistämme sekä yleensä tämänhetkisestä kirjastoammattilaisen roolista. Toivoimme molemmat saavamme enemmän työskennellä lasten ja nuorten lukemisen edistämistehtävien parissa. Olimme molemmat myös toivoneet jonain päivänä suorittavamme sanataideohjaajan pätevyyden. Ryhdyimme herättelemään ajatusta yhteisestä, omannäköisestämme sanataideohjaustoimintaan liittyvästä työmuodosta, joka joskus voisi olla jopa täysipäiväinen.

Huolestamme liittyi kirjastoammattilaisen työnkuvan muuttumiseen sekä yleensä alan työpaikkojen säilymiseen jatkuvien säästöjen ja kirjastojen kurjistuvan tilanteen vuoksi. Pohdimme usein kuinka säästöt vaikuttavat esim. lasten lukemisen edistämistyön toteutukseen kirjastoissa. Käsityksemme on, että suuressa osassa Suomen kirjastoja henkilökunnan resurssit eivät riitä sanataideohjaustoiminnan säännölliseen järjestämiseen, kun jopa epäsäännöllisen ylimääräisen toiminnan järjestäminen on työlästä. Tässä tilanteessa olisikin mielestämme tärkeää, että sanataideohjaustoimintaa järjestäviä tahoja olisi tarjolla ja mieluiten mahdollisimman monella alueella. Tämä mahdollistaisi pienemmät kustannukset (matkakorvaukset ja päivärahat), kun ohjaajien ei tarvitsisi matkustaa kovin kaukaa.

Pohdimme myös työllistymiseen liittyviä ongelmia. Kirjastojen kannalta on valitettavaa, että säästöt vähentävät kirjastoalan työpaikkoja, eli esim. kaikille kirjastoalalle valmistuneille ei löydy enää työpaikkaa. Mihin muualle kirjastoalan ammattilainen, esimerkiksi kirjastoalan tradenomi, voisi työllistyä? Seinäjoen ammattikorkeakoulun (Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, 10.9.2013) mukaan kirjastotradenomi voi työllistyä kirjastojen lisäksi mm. kirjakauppa- ja kustannusalalle tai jopa yrityksiin. Tehtävänimikkeiksi mainitaan mm. kirjastonhoitaja, kirjastovirkailija, tietopalvelusihteeri, tietoasiantuntija ja informaattikko. Tältä pohjalta meillä kirjastoammattilaisilla ei pitäisi olla syytä huoleen, mutta todellisuus voi olla toisenlainen. Myös eläköityminen lisääntyy kirjastoalalla eikä kaikkia vapautuvia virkoja ja toimia kuntien epävarmojen tilanteiden takia tulla täyttämään. Anneli Ketosen ja Marjariitta Viirin Ikääntyvät kirjastot – selvityksen (Ikääntyvät kirjastot, 8) avoimissa vasta-

uksissa tuli esiin se, että kirjastojen henkilöstöresursseja ei ole enää yhtään vara vähentää, sillä jo nyt toimitaan aivan maksimitehoilla. Näihin uhkiin meidän olisi varauduttava. Onko kirjastoammattilaisella muita vaihtoehtoja työllistymiseen – vaikkapa työllistämällä itse itsensä?

Näiden pohdintojen myötä päätimme ryhtyä toteuttamaan haavettamme ja laajentamaan työsarkaamme. Tavoitteeksi asetimme sellaisen toimintamuodon aloittamisen, jota voimme harjoittaa oman työmme ohessa ja jonka puitteissa voimme tarjota sanataideohjaustoimintaa kirjastojen ja sen kautta edelleen koulujen saataville. Pyrimme osoittamaan, että lasten ja nuorten lukemisen edistämistyötä tekeväle toimijalle on maassamme tarvetta ja että tällaisena toimijana voi toimia vaikkapa kirjastotyöntekijä oman työpaikan ulkopuolella. Tämä opinnäytetyö toimii apuna sanataideohjaustoiminnan tarpeen kartoituksessa sekä oman toimintamme aloituksessa.

Opinnäytetyömme on muodoltaan lähinnä produktio, jossa on mukana myös tutkimuksellista otetta. Viitekehyksenä työssämme pidämme tuotteistamisen näkökulmaa. Monet aihealueet, kuten esim. kulttuuri, markkinointi ja tuotteistaminen, ovat perusasioiltaan hyvin laajoja ja olemme joutuneet rajamaan näiden käsittelyä. Tässä työssä keskitymme näiden osalta vain niihin tekijöihin, jotka katsomme oleellisesti pohjustavan aihettamme, liittyvän lapsiin ja nuoriin sekä omaan tavoitteena olevaan sanataideohjaustoimintaamme.

Markkinointitutkimuksemme on kyselytutkimus, jolla kartoitamme kirjastojen näkemyksiä sanataideohjaustoimintaa tarjoavan toimijan tarpeellisuudesta Etelä-Pohjanmaan alueella. Selvitämme, onko kirjastoilla mahdollisuutta ja halua toteuttaa sanataideohjaustoimintaa kirjastoissaan ja ovatko he halukkaita tilaamaan palvelua ulkopuoliselta taholta. Tutkimukseemme liittyy myös asiantuntijahaastatteluja. Tutkimustuloksia esittelemme sekä sanallisesti että kaavioin.

Opinnäytetyömme alussa käsittelemme lastenkulttuuria ja sen tuottamista. Tarkoituksenamme on tuoda esiin seikkoja, jotka kuvaavat lastenkulttuurin tuottamisen nykytilaa. Sanataideosiossa tuomme esille sanataiteeseen liittyviä käsitteitä, perusteluja sanataideohjaustoiminnan tarpeellisuudesta sekä sen tavoitteita mm. opetussuunnitelman esittelyn kautta. Tekemämme asiantuntijahaastattelut tuovat

mukaan ajankohtaista tietoa sanataideohjaustoiminnasta. Haastattelujen kautta opinnäytetyössä saadaan tuntumaa myös koulujen sanataideohjaustoimintaan ja sanataideohjaajakoulutukseen.

Opinnäytetyömme lopuksi tuomme esiin toimintatavan, jolla lähdemme aloittamaan sanataideohjaustoimintaa. Käsittelemme myös tuotteistamisen periaatteita ja itse tuotteistamisprosessia. Siihen liittyvät käytännön vaiheet tulevat esimerkinomaisesti esiin tuotteistaessamme omaa sanataideosaamistamme. Esittelemme kaksi valmista sanataidepajaa, joilla lähdemme toteuttamaan omaa toimintaamme.

Tutkimustuloksista saadun tiedon lisäksi käytimme lähteinä suomen-, englannin- ja ruotsinkielisiä kirjallisia lähteitä sekä verkkolähteitä.

Toivomme tämän työn herättävän lukijoissa kiinnostusta sanataideohjaustoimintaa kohtaan. Toivomme sen myös osaltaan rohkaisevan niitä, jotka kenties pelkäävät työpaikkansa säilymisen puolesta tai ovat ilman koulutustaan vastaavaa työtä, ottamaan askeleen tuntemattomaan ja kokeilemaan rahkeittensa riittävyyttä työllistämällä itse itsensä.

2 LASTENKULTTUURITOIMINTA

2.1 Lastenkulttuuri

Suomalaisen kulttuuripolitiikan syntyajaksi on esitetty 1970-luvun loppua (Taiteen taskurahat 2009, 47–49). Taustalla vaikuttivat mm. YK:n lapsen vuosi 1979 sekä lastenkulttuuritoimikunnan synty. Lastenkulttuuritoimikunnan selvityksen kohteena oli määrittellä lasten kulttuurivirikkeiden saanti kodin, päivähoidon, koulun ja muun kasvuympäristön parissa. Lastenkulttuurin kehittämisen perusajatuksena oli toteutus ”Lastenkulttuurin on oltava yhtä hyvää kuin aikuisten kulttuurin. Lastenkulttuuriin on suhtauduttava yhtä vakavasti kuin aikuisten kulttuuriin ja sille on suotava samanlaiset mahdollisuudet kuin aikuisten kulttuurille”. Toimikunnan aloitteesta se sai itselleen pysyvän aseman lastenkulttuurin edistäjänä valtion taidehallinnon yhteydestä. Muutkin tukitoimet lisääntyivät seuraavalla vuosikymmenellä. Merkityksellisiä olivat mm. lastenkulttuurin edistämiseen tarkoitettut määrärahat, apurahat sekä lastenkulttuurin valtionpalkinnot.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 6) määrittää lastenkulttuurikäsitteen sisältävän lasten ja nuorten ikään sopivan taiteen ja kulttuuriperinnön laaja-alaisen tarjonnan sekä heidän mahdollisuutensa osallistua sen tekemiseen. Lastenkulttuuri kohdentuu ministeriön mukaan alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille. Lasten ja nuorten kulttuuritoiminnan tuottamisella nähdään kerrannaisvaikutuksia mm. luovuuden kehittymiseen, yritteliäisyyden lisääntymiseen, elämänlaadun ja – hallinnan parantumiseen sekä henkiseen kasvuun (emt. 12). Lisäksi osallistuminen taide ja kulttuuritoimintaan lisää yleistä hyvinvointia, vahvistaa yleissivistystä, tarjoaa vapaa-ajanviettomahdollisuuksia, edistää uusien ajatusmallien syntymistä sekä yleisesti estää syrjäytymistä.

Lastenkulttuurilautakunnan mietinnön (Anttila 2009, 10) mukaan ”Kaikki ovet, jotka lapset pystyvät avaamaan, ovat lastenkulttuuria”. Kansainvälinen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 31. artikla (Anttila 2009, 47) puolestaan velvoittaa jäsenmaansa turvaamaan lapselle oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Anttila näkee (emt. 15–16) lasten- ja nuorten kulttuu-

rin edellä mainittujen velvoitteiden mukaisesti tarkoittavan lapsille ja nuorille suunnattua tai lasten ja nuorten suosimaa kulttuuria. Näin ollen se on sekä aikuisten eri instituutioiden kautta heille tuottamaa kulttuuria että lasten omasta maailmastaan syntyvää kulttuuria. Tällainen lasten oma kulttuuri on pääsääntöisesti suullista kulttuuria, joka perustuu lasten itsensä luomaan leikkiin ja kerrontaan. Lapset muokkaavat omaa kulttuuriaan aikuisilta saatujen vaikutteiden pohjalta omia lakejaan noudattaen.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen ohella lasten oikeudet ja asema on kirjattu lainsäädäntöömme (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi, 2014, 7). Perustuslaissamme on määritetty oikeus sivistykseen. Perusopetuslakiin ja lakiin lasten päivähoidosta on kirjattu lasten oikeus taiteeseen ja kulttuuriin. Näin ollen lastenkulttuuripoliittikka kuuluu osaksi kulttuuri- ja koulutusalan lainsäädäntöä. Valtio- ja kuntatason ohjelmien kautta ohjataan lasten ja nuorten mahdollisuuksia taiteen ja kulttuurin käyttämiseen. Yksi ohjelmista on Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014–2018.

2.2 Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014–2018

Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausryhmä laati vuonna 2012 ehdotuksen lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi vuosille 2014 - 2018. Tämän ehdotuksen tarkoituksena on hallitusohjelman tavoitteen mukaisesti edistää lasten ja nuorten oikeutta taiteeseen ja kulttuuriin vahvistamalla lastenkulttuurin asemaa ja toimintaedellytyksiä.

Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (Ehdotus lasten kulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 5-6) on suunnattu ensisijaisesti lasten asioista päättävälle ja heidän kanssaan työskenteleville. Ohjelman lähtökohtana on tarve tasavertaisesti edistää lasten ja nuorten kasvua sekä vahvistaa lastenkulttuuria. Ministeriö katsoo tämän erityisen tärkeäksi, koska nykyiset yhteiskunnalliset arvot ja päätökset vaikuttavat usein juuri lasten perustarpeiden turvaamiseen. Ehdotuksessa pyritään huomioimaan taiteen- ja kulttuurinharrastamisen eriasteiset mahdollisuudet niin alueellisen saavutettavuuden kuin tarjonnan määrän suhteen. Ministeriö kantaa huolta myös perheiden yhteisen ajan vähyydestä ja lasten yksinäisyydestä, seikoista, jotka ei-

vät edistä lapsen tasapainoista kehitystä ja kasvua. Yhtenä tavoitteena onkin erityisesti lasten ja nuorten kuulemisen lisääminen.

Selvitys näkee haasteita myös taideopetuksessa (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 9-10). Lähinnä kannetaan huolta taideopetustuntien määrästä peruskoulun yläluokilla sekä toisen asteen koulutuksessa. Alakoulun osalta haaste on taideopetuksen sisällössä. Ehdotuksen mukaan nykyinen luokanopettajien koulutus ei anna riittäviä valmiuksia taide- ja taitoaineiden opettamiseen sekä lahjakkaiden oppilaiden tukemiseen. Näihin haasteisiin on jo osaltaan vastattu mm. eheytetyn koulupäivän kokeilussa (emt. 5). Tässä kokeilussa koulupäivään kuuluvat laajan tietokäsityksen mukaisesti taiteet, käden taidot ja liikunta yhdessä muiden aineiden kanssa. Koulupäivän aikana toteutettavaa opetusta tukee koulun tiloissa järjestettävät ammatillisesti ohjatut harrastusmahdollisuudet.

Osa tavoitteista liitetään myös yhteiskuntaan ja taloudelliseen kasvuun (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 5-6). EU on yleisesti korostanut kulttuurialojen merkitystä tulevaisuuden työpaikkojen luomisessa. Tämän perustana nähdään yksilön luovat taidot. Tämä vahvistaa edelleen ministeriön näkemyksiä taidekasvatuksen merkityksestä itsetunnon vahvistajana, vastuullisuuden kehittäjänä sekä muiden aineiden oppimisen edistäjänä. Ministeriö tuokin erityisesti ohjelmassaan esiin taiteeseen ja kulttuuriperintöön liittyvien kokemusten sekä näistä opittujen taitojen ja tietojen merkityksen. Näillä tietotaidoilla ja kokemuksilla pystytään kehittämään yksilön kulttuurista lukutaitoa sekä kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria.

Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma pyrkii lisäämään myös eri hallinnonalojen välistä ja moniammatillista työtä lasten ja nuorten parhaaksi (emt. 8). Nykyinen toimijakenttä muodostuu mm. kirjastosta, lastenkulttuurikeskuksista, taiteen perusopetusta antavista oppilaitoksista, taide- ja kulttuurialojen laitoksista, kouluista, kansalaisopistoista ja päiväkodeista. Kannatamme ehdottomasti ajatusta eri toimijoiden välisestä yhteistyöstä ja verkostoitumisesta. Julkisten toimijoiden resurssit vähenevät koko ajan, valitettavasti lasten ja nuorten kustannuksella. Mitä enemmän toimijat puhaltavat yhteen hiileen sitä parempia mahdollisuuksia on saada jotain aikaiseksi. Eri alojen toimijat täydentävät myös toisiaan kukin omalla tietotaidollaan, eikä yhden ihmisen tarvitse hallita kaikkea. Lisäksi mielestämme kannattaa

hyödyntää nykyteknologiaa eri toimijoiden väliseen verkostoitumiseen ja viestimiseen ja tätä kautta saada esim. erilaiset hyvät toimintatavat kaikkien hyödynnettäviksi.

Ministeriö pyrkii lasten ja nuorten kulttuuriharrastuksen ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä kulttuurikompetenssin vahvistamiseen erilaisin keinoin (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 16–19). Suomeen perustetaan Valtakunnallinen lastenkulttuurin ja taidekasvatuksen edistämiskeskus (Valas), joka tulee toimimaan eri taiteenalojen aseman vahvistajana ja lapsia koskevan tiedon ja tutkimuksen esiintuojana. Koulussa oppilaiden hyvinvointia pyritään vahvistamaan taiteen ja kulttuurin kautta. Lisäksi taiteen ja kulttuurin saavutettavuus sekä saataavuus kirjoitetaan lapsia ja nuoria koskeviksi perusoikeuksiksi. Kuntien hyvinvointikertomuksissa tulisi jatkossa huomioida lasten kulttuuriset oikeudet. Kuntia tul-laankin tukemaan lasten ja nuorten kulttuurikasvatussuunnitelman laadinnassa. Kaiken kaikkiaan ehdotuksessa pyritään lisäämään lasten ja nuorten liikkumisen ja kulttuurin harrastamisen mahdollisuuksia erilaisin keinoin. Myös opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen lisätään lastenkulttuurin ja taidepedagogiikan opintoja.

2.3 Kulttuurin tuottajat

Kulttuurialan tuottajina toimivat julkinen sektori eli kunnat ja valtio, kolmas sektori eli vapaaehtoistoiminta, yhdistykset ja yhteisöt sekä yksityinen eli markkina- ja yrityssektori (Juurakko 2012, 12). Seuraavassa käsittelemme näitä eri tuottajia siitä näkökulmasta miten sanataideohjauksen tuottamista niiden puitteissa on järjestetty ja mikä olisi sopivin tapa sitä tuottaa.

2.3.1 Julkinen sektori

Kulttuurin tuottamista ovat pitkälti rahoittaneet valtio ja kunnat eli ns. julkinen sektori Erityisesti lastenkulttuurin tärkein rahoituslähde on ollut kuntarahoitus (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 8-9). Valtionosuuksista kunnat kana-voivat tietyn osan lastenkulttuuriin talousarvion resurssien myötä. Taiteen ja kulttuurin tarjonnan määrään vaikuttavat mm. kunnalliset strategiat, varhaiskasvatus-

ja opetussuunnitelmat sekä kirjasto-, nuoriso- ja kulttuuripolitiikka. Julkisesti rahoitettujen palvelujen tulisi kohdentua niin, että ne tasaisivat eri taustoista tulevien lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua taiteen ja kulttuurin harrastamiseen sekä tekisivät kulttuurin paremmin saavutettavaksi.

Julkinen rahoitus kulttuuritoiminnalle on kuitenkin pienentynyt kuntien säästöpainneiden vaikutuksesta (Juurakko 2012, 12–13). Näin ollen myös kulttuurialan vakituiset työsuhteet ovat vähenemään päin. Esimerkiksi kulttuurisihteerien virkoja on vähennetty ja heidän tehtäviään on saattanut saada hoitaakseen joku yhdistelmävirkaa hoitava henkilö. Kuntien tuottamien kulttuuripalvelujen määrä väijäämättä edelleen vähenee ja julkisen sektorin sijaan kolmannen sektorin sekä yksityisten yritysten merkitys palveluntuottajina korostuu. Kulttuurialan kolmas sektori - selonteon (2010, 5) mukaan valtio on viime vuosina pyrkinyt vahvistamaan juuri näiden palveluntuottajien toimintaedellytyksiä. Esimerkkinä mm. opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisoalojen kolmas sektori hyvinvointipalvelujen tarjoajana – kehittämisohjelma 2007–2013.

Julkisten varojen väheneminen on mielestämme harmillista. Kuten edellä mainitussa selonteossa mainitaan ”se mikä edellä annetaan kulttuuripalveluille, voi jälkikäteen vähentää mm. sosiaali- ja terveystoimen” (Kulttuurialan kolmas sektori 2010, 34). Tästä olemme samaa mieltä. Monipuolisen lapsille ja nuorille suunnatun kulttuurituotannon, esim. sanataideohjauksen, avulla pystytään tukemaan lasten henkistä hyvinvointia ja ehkäisemään syrjäytymistä. Ja mikäpä on parempi ja puolueettomampi paikka kulttuuripalvelujen tuottamiseen (esim. sanataidetapahumat) kuin kirjasto. Jo kirjastolain 2§ (Kirjastolaki [Viitattu 1.1.2014]) velvoittaa kirjastoja tarjoamaan kokoelmien ja tapahtumien kautta taide- ja harrastuselämyksiä:

Yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen.

2.3.2 Kolmas sektori

Opetus – ja kulttuuriministeriön tuottaman selvityksen mukaan kolmannen sektorin toimijoiden, itsenäisten yhdistysten, säätiöiden ja erilaisten vapaaehtoisjärjestöjen, toiminta on pääosin voittoa tavoittelematonta ja demokraattista pohjautuen jäsenyyteen ja vapaaehtoisuuteen (Kulttuurialan kolmas sektori 2010, 8). Kolmannen sektorin toimijat rahoittavat toimintaansa pitkälti julkisella tuella. Kaikki taiteenalat muodostavat omat valtakunnalliset järjestönsä, jonka rakenteista on erotettavissa kolme toimijatasoa: ammattilaiset, harrastajat ja lapset (emt. 3). Kirjallisuuden osalta tällä toimii mm. Suomen Sanataideopetuksen seura, jonka alta löytyvät valtakunnalliset taiteen perusopetusta antavat sanataidekoulut (emt. 24). Näiden kattojärjestönä on Taiteen perusopetusliitto (emt. 27).

Kulttuurialan kolmas sektori (2010, 29–32) tuo esiin kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden kuusi erilaista toimijatyyppeä. Yhdessä toimijoiden toiminta perustuu ystäväpiirien kokoontumiseen samanlaisen kiinnostuksen tiimoilta. Ammattilaisten ohjaamat harrastajat ovat aatteellinen, vapaaehtoisuuteen perustuva, yhdistys. Yhdistyksen jäsenet toimivat erilaisten kurssien tai kerhojen järjestäjinä, mutta ohjaajina tilaisuuksissa ovat ammattilaiset. Taiteen tekijät ovat pieni jäsenmääräinen ammattitaiteilijoiden ryhmä, joka tuottaa maksullisia produktioita. Korvausta vastaan toimivat myös Taideoppilaitoksen taiteen opettajat opettaessaan kurssilaisia. Tämän yhdistyksen tulot koostuvat pääasiassa juuri osallistumismaksuista sekä valtion ja kunnan avustuksista sekä hankerahoista.

Kulttuurin tuottajien toiminta perustuu freelancereiden verkostoon, joiden osaamista hyödynnetään eri tapahtumissa ja esityksissä. Yhdistys ei harjoita varsinaista jäsenoimintaa, mutta sen kannattajajäseneksi liittyminen on mahdollista. Yhdistyksen rahoitus järjestyy osallistumismaksujen ja yhteistyösopimusten kautta. Kulttuurilaitos on yleishyödyllinen yhdistys, jonka rinnalla toimii kannatusyhdistys. Tämän yhdistyksen jäseniä voivat olla yhteisöt ja yksityiset henkilöt. Sen toiminnasta vastaavat ammattilaiset ja tarvittaessa freelancerit. Yhdistyksen toimintamuotoja ovat kurssit, tapahtumat, näyttelyt ja konsultaatiot.

Tällaisista yhdistyksistä esimerkkeinä mainittakoon Kirjavinkkariyhdistys ry ja Suomen Sanataideseura ry. Lastenkulttuuria tuottavia yhdistyksiä ovat mm. sana-

taiteen parissa Yöstäjä ry Tampereella sekä Keski-Suomen sanataideyhdistys Rapina ry. Yöstäjä ry (Sanataideyhdistys Yöstäjä ry [Viitattu 2.2.2014]) tarjoaa kaikenikäisille harrastajille viikoittaisia sanataidepajoja. Lisäksi yhdistys tuottaa tilauksesta työpajoja ja sanataiteellisia ohjelma numeroita kouluille, päiväkodeille, yrityksille, yhdistyksille sekä yksityisille henkilöille. Sanataideohjaustoiminnan lisäksi Yöstäjä ry suunnittelee tekstisisältöjä sekä tuottaa ja koordinoi kulttuurialan projekteja. Myös Rapina ry (Keski-Suomen Sanataideyhdistys Rapina ry [Viitattu 2.2.2014]) tarjoaa monipuolista sanataiteen osaamista kaiken ikäisille. Rapina ry pyrkii erityisesti laajentamaan toimintaansa myös työväestön ja vanhusten pariin.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tuottaman selvityksen (Kulttuurialan kolmas sektori 2010, 3) mukaan kolmannen sektorin toimijoille asettaa tulevaisuudessa haasteita niiltä puuttuvat kehittämistyökalut sekä koko alalla toimivat kehittäjät. Tuotettujen tapahtumien laadun tarkastelu on myös haasteellista johtuen yhtenäisten sertifiointien puutteesta. Tulevaisuudessa nähdään kulttuurin kuluttamisen kasvavan elämyksellisyyttä korostavan elämäntavan myötä (emt. 11). Tämän osaltaan katsotaan johtavan yhteisöllisten tuotantotapojen sekä poikkitaiteellisten kokeilujen lisääntymiseen. Tämä puolestaan johtaa yhdistysten toiminnan eriytymiseen ja edelleen sellaisten yhä pienempien yhdistysten syntyyn, jotka eivät lukeudu minikään tietyn kattojärjestön alle. Tulevaisuudessa menestyksellisten yhdistysten tulee suunnata toimintansa projektiluontoiseen toimintaan sekä mahdollisesti tilaaja/tuottaja tai asiakas/palveluntuottaja – mallin hyödyntämiseen.

2.3.3 Yksityinen sektori

Edellä esitettyjen tulevaisuudennäkymien myötä lastenkulttuurin tuottajan uusi rooli voi yhä enemmän olla myös yksityisellä puolella joko freelancerina, ammatinharjoittajana tai yrittäjänä (Kulttuuriteollisuus 2002, 13).

Juurakon mukaan (2012, 17) kulttuuripalvelujen tuottaminen on liiketoimintaa siinä tapauksessa, kun yksi tai useampi henkilö työllistyy sen kautta. Yhtiömuotoon haakeutumisen taustalla voivat olla myös verotukselliset syyt. Maamme veropolitiikka erottaa toisistaan liiketoiminnan ja yleishyödyllisen toiminnan. Näistä edellinen katsotaan verotettavaksi toiminnaksi, jälkimmäinen toiminta on verovapaata. Kaik-

ki samalla alalla toimivat toimijat pyritään saamaan toimimaan samojen periaatteiden mukaan.

Siihen millä yritysmuodolla liiketoimintaa kannattaa ruveta tuottamaan, vaikuttavat useat eri tekijät (Yrityksen perustamisopas 2010, 21–22). Yritysmuotoa valittaessa tulee harkita mm. perustajien lukumäärän, pääoman tarpeen, vastuukysymysten, byrokraattisten kiemuroiden, laajenemismahdollisuuksien sekä voiton/tappion jakamisen mahdollisuuksia ja vaikutuksia. Toimintamuodon valintaan vaikuttavat myös ammatinharjoittamisen laatu, toiminta-alue ja asiakaspiiri (Kulttuuriteollisuus 2002, 14). Eri yritysmuotoja (Yrityksen perustamisopas 2010, 23–34) ovat yksityinen elinkeinonharjoittaja (toiminimi), avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö sekä osuuskunta.

Aloittelevan ammatinharjoittajan on syytä aloitella rauhallisesti satsaten töiden hankkimiseen ja markkinointiin (Kulttuuriteollisuus 2002, 14). Uusi ammatinharjoittaja voi saada apua yritystoimen aloitukseen mm. elinkeinoelämän toimijoilta sekä kulttuurialan yrityshautoilta. Yksi tällainen yrityshauto on Roihu (Rytmikorjaamo [Viitattu 1.1.2014]), joka on tarkoitettu erityisesti eteläpohjalaisille luovien alojen toimijoille, jotka tarvitsevat tukea yritysideansa jalostamiseen. Roihun palveluihin kuuluu mm. idearikastamo, jolla autetaan täsmentämään oma yritysidea. Roihuttamon Creativeprässissä asiantuntijat testaavat yritysideaan toimivuutta. Rohkelikon luolassa voi sparrauttaa yritysideaasi asiantuntijaryhmälle ja Pitchauspalvelun kautta voi saada valmiin, käsikirjoitetun myyntipuheen.

Freelancerit voivat toimia joko yhtiömuodon (Ay, Ky, Oy) muodossa tai toiminimen kautta (Kulttuuriteollisuus 2002, 13–14). Pienempimuotoista toimintaa on mahdollista harjoittaa myös pelkästään käyttämällä tavallista verokorttia tai ns. freelancer-verokorttia tai osuuskuntamuotoisen yrittäjyyden myötä. Yrittäjänä toimiminen ja toimeentulon siitä saaminen on haasteellista. Freelancetyö puolestaan vaatii henkilökohtaista satsaamista työttömyys-, sosiaali- ja eläketurva-asioihin, työvälineisiin sekä kouluttautumiseen.

3 SANATAIDEOHJAUS

3.1 Sanataiteen ja sanataideohjauksen määritelmiä

Suomen kielen perussanakirjan (1994, 24) mukaan sanataide on ”taide joka käyttää ilmaisuvälineenään kieltä, vars. kaunokirjallisuus ja puhetaito”.

Suomalaisen kirjavinkkauksen kantaäiti ja sanataideohjaaja Marja-Leena Mäkelä (Mäkelä 2013) määrittelee sanataiteen olevan ”sanoilla tehtyä taidetta: runoa, proosaa, sanaleikkejä, draamaa; sekä puhuttua että kirjoitettua kirjallisuutta”.

Kirjallisuuden läänintaiteilija, sanataideohjaaja, kirjallisuusterapiaohjaaja ja kirjallisuuskriitikko Päivi Haanpää (Haanpää 2013) määrittelee sanataiteen

...kaikeksi luovaksi toiminnaksi, mitä kielellä voi tehdä. Sanataide on kertomuksia ja runoa, mutta se on myös kielellä leikittelyä ja tiiviissä vuorovaikutuksessa toisten taiteiden kanssa – esim. teatterissa tai musiikissa. Sanataide on puhuttua ja kirjoitettua, ei pidä rajata vain paperille kirjoitettua vain sanataiteeksi.

Haanpään mukaan sanataide-termiä haastavampaa on määritellä termi sanataideohjaus. Hänen näkemyksensä mukaan

Sanataidetta voi luoda ilman ohjaajaakin, ja joskus vähän vahingosakin, mutta sanataideohjauksessa on jokin raami, fokus, tavoite. Se voi olla yhdellä oppitunnilla runomitan oppiminen, se voi olla sanavaraston rikastaminen, se voi olla ylipäättään luovuuden vuolauttaminen, mutta jokin suunta sillä on. Eri asia on, mikä nousee kullekin osallistujalle olennaiseksi... Sanataideohjauksessa ohjataan kirjoittajaa sanojen maailmaan, autetaan häntä löytämään omia vahvuuksiaan ja etsitään uusia mahdollisuuksia kirjoittamiseen. Se on sekä oman luovuuden että kirjallisuushistorian, perinteen vuorovaikutusta.

Mäkelä (2013) määrittelee sanataideohjauksen seuraavasti:

Sanataideohjaus on kirjoittajien ohjaamista ja rohkaisemista yhä omaäänisempään ja persoonallisempaan sanataiteen tekemiseen. Sanataideohjauksessa ei sanota: tee näin, vaan kysytään, voisitko ajatella sanovasi asian toisin. Sanataideohjaaja opastaa oppilaitaan myös monenlaisen kirjallisuuden pariin, sillä lukemalla erilaisia tekstejä voi myös oma kirjoittaminen kehittyä. Ohjaus on kannustusta, kiittämistä

ja kiinnostavan tekstin esiin nostamista, jolloin opiskelija huomaa itsekin, mikä omassa kirjoittamisessa on latteaa ja hylättävää ja minkä tyyppiseen kirjoittamiseen hänen kannattaa paneutua. Ohjaaja hokee koko ajan: -lue tekstisi ääneen, huomaat silloin, mikä on liikaa ja perustele joka sana, jolloin huomaat, mikä on turhaa.

Sanataideohjaus antaa rohkeutta sanoilla leikkimiseen, tunteiden ilmaisuun, ajatusten sanoiksi muovailemiseen. Se rikastuttaa kieltä ja kehittää mielikuvitusta. Sanataiteessa ei voi epäonnistua, ei joudu arvostelun kohteeksi, vaan saa toteuttaa itseään juuri itselle sopivalla tavalla. Sanataidetta tehdään usein muiden taiteiden, esimerkiksi musiikin, kuvien, liikkeen tai muiden tekstien kautta.

On tärkeää, että sanataideohjaaja kannustaa ohjattaviaan mm. lukemaan mahdollisimman paljon erilaisia tekstejä ja käyttää niitä myös oman ohjauksen tukena. Mitä enemmän lukee, sitä enemmän todennäköisesti myös oma kielen ymmärtäminen paranee ja sitä todennäköisimmin oman tekstin tuottaminen helpottuu. Ja mitä enemmän lukee, sitä enemmän todennäköisesti haluaa lukea. Tätä kautta voimme sanataideohjauksella lisätä kiinnostusta lukemista kohtaan, kehittää luku- ja kirjoitustaitoa.

Oman kokemuksemme kautta olemme huomanneet sanataideharjoituksissa ns. piilokirjavinkkauksen toimivan erittäin hyvin. Piilokirjavinkkauksella tarkoitamme kirjan käyttämistä harjoituksen oheismateriaalina. Tällaisen harjoituksen voi rakentaa esim. niin, että tekstin tuottamiseen apuna käytettävät kirjat valitaan huolella kohderyhmä silmälläpitäen. Ulkopuolinen voisi luulla, että kirjat on otettu mukaan sattumanvaraisesti, mutta näin ei siis ole. Kun kirjoihin liittyvää tehtävää tehdään, voi oppilas huomata kirjan kiinnostavaksi. Ja näin olemme itse nähneet myös käyvän, eli oppilaat ovat jääneet lukemaan kirjoja kiinnostuneina.

Sanataidetta voidaan harrastaa monenlaisissa paikoissa: kirjastoissa, kouluissa, kansalaisopistojen pajoissa, sanataidekerhoissa ja käytännössä missä vaan. Tärkein on innostunut sanataideohjaaja/opettaja, joka toimintaa järjestää. Ja kukapa se estää tekemästä sanataideharjoituksia ihan itsekseenkin. Sanataideohjauksella ei kouluteta kirjailijoita ja se on muutakin kuin kaunokirjallisuutta. Sanataide on kaiken kaikkiaan rakkautta sanoihin, kieleen.

Usein sanataide käsitetään samaksi asiaksi kuin luova kirjoittaminen. Näin ei mielestämme kuitenkaan ole, sillä luova kirjoittaminen on yksi sanataiteen alalaji. Sanataide on kaikkea mitä kielellä ja sanoilla voidaan tehdä ja se ei suinkaan vaadi aina kynää ja paperia tai tietokonetta ja tekstinkäsittelyohjelmaa. Samaa mieltä kanssamme on myös Matti A. Kemi, vuoden 2010 Suomen sanataideopetuksen seuran puheenjohtaja (Sanataiteessa palkitsee tekeminen 1.6.2010). Hän toteaa, että ”sanataiteessa määränpää ei ole tarkoitus vaan matka” ja luovassa kirjoittamisessa hänenkin mielestään tavoitteena on kaunokirjallinen tuotos. Jopa elekieli ja kirjojen lukeminen on sanataidetta.

Sen, mikä mielestämme sanataideohjaamisessa on tärkeintä, kiteytti Mäkelä (Mäkelä 2013) ytimekkäästi

Sanataideohjaus ei saa olla kielioppipohjaista ja oikeinkirjoituslähtöistä, vaan hauskaa, kivaa, rentoa, irrottelevaa ja mielikuvitusta kutkuttavaa sanoilla leikkimistä. Ekalla kirjoituskurssilla, jolla olin oppilaana ohjaaja, en muista nimeä, sanoi: -Hiiteen kielioppi kun näky on väkevä.

3.2 Sanataideohjauksen ja – opetuksen tavoitteet ja opetussuunnitelma

Opetushallitus (Sanataideopetuksen päämääristä 29.12.2009) määrittelee sanataidekasvatuksen perustavoitteet seuraavasti:

Sanataidekasvatuksen perustavoite on tukea lapsen kirjallisen ja suullisen ilmaisun kehittymistä. Sanataiteessa korostetaan ilmaisemisen iloa ja rohkeutta leikkiä sanoilla. Tavoitteena on tukea lapsessa rohkeutta löytää oma äänensä ja luonteva tapa ilmaista ajatuksiaan, jotta hän voisi sitä kautta ymmärtää sekä itseään että muita paremmin. Päämäärät voivat olla ainakin tiedollisia, taidollisia tai sosiaalisia. [--] Toinen tärkeä taito, jonka voi oppia sanallisen ilmaisun kautta, on epäonnistumisen sietäminen. Tekemällä ja kokeilemalla oppii, ettei epäonnistuminen ole vaarallista. Luovuus kehittyy, kun on mahdollisuus epäonnistua turvallisessa ympäristössä.

Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa (Taiteen perusopetuksen yleisen 2005, 10) esitetään sanataideopetuksen kymmenen opintokokonaisuutta. Näitä sanataidekoulut ja ryhmät voivat käyttää haluamal-

laan tavalla, vaikka yhdistämällä kokonaisuuksia, syventymällä yhteen tai vain muutamaankin kokonaisuuteen.

Ensimmäinen opintokokonaisuus (Taiteen perusopetuksen yleisen 2005, 11–15) liittyy ympäröivän *Maailman jäsentämiseen*. Kerronnan ainekset pyritään löytämään havainnoimalla omaa kokemusmaailmaa ja lähiympäristöä. Opintokokonaisuuden tavoitteena on mm. oppilaan mielikuvituksen rikastuttaminen, sanavaraston laajentaminen, kirjallisen ja suullisen ilmaisun kehittäminen sekä kirjaston avulla kirjallisuuden moninaisuuteen tutustuminen. *Kerronnan rakenteiden ja käsitteiden* kautta oppilas ohjataan sekä kertomaan, lukemaan, katsomaan että kuuntelemaan erityyppisiä tarinoita. Oppilaan tulee sisäistää kertomuksen erilaiset käsitteet, oppia kertomuksen rakentamisen taito sekä henkilöhahmojen kehittäminen.

Monimuotoinen kieli – opintokokonaisuudessa keskitytään eläytymään ja kirjoittamaan yhdistellen tekstiä liikkeeseen, ääneen ja kuvaan. Yleisesti kokonaisuudessa tutustutaan draamaan ja teatteri-ilmaisuun. Neljännessä kokonaisuudessa *Sanataiteen toistuvat teemat* oppilaat oppivat oman kielensä historiasta ja nykyilmioistä tutustumalla oman ja muiden kulttuurien myytteihin ja suuriin kertomuksiin.

Realismin ja fantasian eroja käsitellään *Erilaisia todellisuuksia ja tapoja kertoa* – opintokokonaisuudessa. Lisäksi tässä tutustutaan huumorimuotoihin ja -keinoihin. *Kertojan ja tekstin muodonmuutoksia* – osuudessa kirjoitetaan mm. eri tyyleillä, jolloin sama aihe muuttuu eri lajeiksi, eri kielimuodoiksi ja eri tarkoituksiin esim. runoksi näytelmäksi, kuunnelmaksi tai elokuvaksi. *Teksti maailmassa* – kokonaisuus tutustuttaa oppilaan kirjailijan ja muun kirjoittamisen ammattilaisen työhön. Oppilaat kirjoittavat vaikuttamiseen tähtääviä tekstejä, esim. kolumneja, pakinoita ja arvosteluja.

Oman tyylin löytäminen, palautteen saamisen ja antamisen merkityksen ymmärtäminen ja oman työn arviointi ovat *Minä taiteilijana* – osuuden tavoitteita. Verkko-, medialuku- ja kirjoitustaitoja syvennetään *Tarinat uusmediassa* – kokonaisuudessa mm. pohtien viestijän ja vastaanottajan vastuuta sekä etsien tekstien intertekstuaalisuutta. Viimeisessä kokonaisuudessa *Taiteet kohtaavat*. Siinä opetetaan oppilasta tulkitsemaan eri taidelajeja sisältäviä teoksia ja ymmärtämään sanataiteen erityislaatua suhteessa muihin taidelajeihin.

Varhaisiän sanataiteen opintojen teema on *Vuorovaikutus – ilo ja leikkivä mieli*. Opinnoilla pyritään antamaan lapselle tuntumaa sanataiteen moninaisuudesta. Lasta rohkaistaan vuorovaikutukseen sekä käyttämään kaikkia aistejaan havainnoinnissa mm. sadutuksen, interaktiivisten tarinatuokioiden sekä draama- ja ilmaisuleikkien kautta.

3.3 Sanataideohjaus ja koulu

Kansainvälisessä lasten lukutaitotutkimuksessa Pirls-arvioinnissa on kerätty paljon tietoa mm. lukutaidosta yleensä, asenteista lukemista kohtaan ja varhaisista lukemiskokemuksista. Vuoden 2011 selvityksen (Sulkunen 2013, 4-6) mukaan suomalaisten lasten lukutaito on kansainvälistä huipputasoa, Suomi sijoittui sijalle kolme Shanghain ja Korean jälkeen. Asenteissa (emt. 26–28) lukemisesta pitämisen, lukemismotivaation ja sitoutumisessa lukemisen opetuksen suhteen suomalaiset jäivät kuitenkin huomattavasti keskiarvon alapuolelle. Valitettavaa (emt. 30–31) tässä yhtälössä on se, että juuri sitoutuminen lukemiseen kehittää lukutaitoa ja opettaja ei voi jättää tähän sitouttamiseen ja innostamiseen yksin, vaan se on kaikkien vastuulla. Tärkeimpiä innostavia tekijöitä on ottaa huomioon oppilaiden kiinnostuksen kohteet luettavaa valittaessa, antaa mahdollisuuksien mukaan oppilaiden itse valita luettavansa, antaa riittävästi aikaa ja mielekästä tekemistä tekstien ympärille.

Käytännössä tämä mielekäs tekeminen tekstien ympärille on toteutettavissa sanataideohjauksella. Kuten jo aiemmin mainitsimme, käyttämällä kirjallisuutta sanataideohjauksen tukena ja sanataideharjoituksissa voimme esitellä mielenkiintoisia teoksia ja sitä kautta lisätä lasten ja nuorten kiinnostusta lukemista kohtaan. Kun saamme heidät kiinnostumaan lukemisesta ja kirjoittamisesta, kehittyy heidän lukutaitonsakin. Lisäksi hyvä ohjaus saa yleensä kaikki tuottamaan tekstiä, myös sellaiset, joilta se ei välttämättä tapahdu luontevasti. Tekstin määrällä ja laadulla ei ole merkitystä, vaan ainoastaan sillä, että ohjattava saa kokea onnistumisen elämyksen.

Näiden onnistumisten myötä epävarma kirjoittaja rohkaistuu usein kirjoittamaan tekstiä uudestaan ja jossain vaiheessa siitä voi tulla jopa luontevaa ja tekstin laatuakin paranee kerta kerralta. Sanataideohjauksen tulisi siis mielestämme olla kouluissa mukana jo pelkästään yllä mainitun Pirls-tutkimuksen (Sulkunen, 2013) tulosten perusteella.

Olemme keskustelleet luokan- ja äidinkielen opettajien kanssa siitä, missä määrin he käyttävät aikaa sanataideharjoituksiin ja muihin vastaaviin lukemisedistämis- tehtäviin. Moneen otteeseen on tullut esiin, että sanataiteen ohjaus kouluissa riippuu todella paljon opettajasta, koulunkäyntiavustajien riittävydestä, oppilaiden osaamisen tasosta ja oppilaiden luonteista. Opetussuunnitelmat ovat aikataulullisesti tiukkoja ja jos perusasioiden opettelu jostain syystä vaatii aikaa enemmän kuin on alun pitäen kaavailtu, ei ylimääräisten luku- ja kirjoitusharjoitusten tekeminen voi mitenkään olla mahdollista.

Aiemmin mainittu opetus- ja kulttuuriministeriön suosittama eheytytyn koulupäivän – malli tukee ajatusta mm. sanataideohjaustoiminnan tuomisesta osaksi koulupäivää. Lisäksi sanataideohjaustoimintaa voitaisiin toteuttaa esim. koulupäivän jälkeisenä iltapäiväkerhotoimintana. Tällöin lapsilla on eheytytyn koulupäivän – mallin mukaisesti koulupäivän yhteydessä mahdollisuus osallistua ammatillisesti ohjattuun taidekasvatukseen. Tällaisella toiminnalla voidaan myös vastata taidekasvatuksen määrälliseen vähyyteen koulujen tuntikehyksissä. Lisäksi samalla voidaan vähentää lasten yksinoloa koulupäivän jälkeen sekä antaa heille mahdollisuus tulla kuulluksi.

Alajärven yläkoulun äidinkielenopettaja Riitta-Liisa Lahden (2013) haastattelusta käy ilmi, että samoja ongelmia on myös yläkoulun puolella. Lahden mukaan sanataideohjaaminen on äidinkielen opettajan tehtävä ja sopii 7-9 -luokkalaisille. On kuitenkin täysin opettajasta kiinni, paljonko sitä tehdään. Lahti mainitsee ryhmien heterogeenisyyden ongelmalliseksi; aika riittää hädin tuskin perusasioiden käsitteilyyn. Paras mahdollisuus sanataideohjauksen toteuttamiselle yläkoulussa on valinnaisryhmän kanssa. Näillä tunneilla oppilaat ovat omasta halustaan ja innostuneita kirjoittamisesta.

Mielestämme sanataideohjauksen toteuttaminen pelkästään valinnaisaineena on ristiriitainen ratkaisu, koska sillä ei tavoiteta kaikkia tasapuolisesti. Ryhmä saadaan todennäköisesti kyllä toimimaan, koska siihen ilmoittautuu jo valmiiksi lukemisesta ja kirjoittamisesta innostuneet oppilaat. Näin ei kuitenkaan saavuteta niitä oppilaita, jotka lähtökohtaisesti eivät ole innostuneita, mutta jotka voisivat sanataideohjaukseen päästessään kokea ahaa-elämyksiä ja sitä kautta innostua kirjoittamisesta. Voisiko yksi uusi innostunut kirjoittaja herättää muutaman muunkin kiinnostuksen kirjoittamista kohtaan? Mielenkiintoinen kysymys myös on, että jos sanataidetoiminta otettaisiin edes pieneksi pakolliseksi osuudeksi tuntikehystä, helpottaisiko se kenties perusasioidenkin käsittelyä?

3.4 Sanataideohjaus ja kirjastot

Kirjailija Eppu Nuotio (2005, 63) toteaa kirjaston olevan täydellinen paikka sanataiteelle, koska kirjastossa on valmiina kaikki tarpeellinen: ”Kirjasto on jokaisen sanataiteilijan aarrekammio; *sanataiteen kehto, sanalehto*”. Näiden lisäksi Nuotio mainitsee kirjastoihmiset, jotka ovat hänen mielestään huippukoulutettuja ja siksi kuin luotuja houkuttamaan lapset ja nuoret sanataiteen pariin.

Haanpää (2013) ja Mäkelä (2013) painottavat sitä, että kirjastoista tulee löytyä sanataideohjaukselle rauhallinen paikka, jossa voidaan rauhassa kirjoittaa, lukea ääneen ja keskustella ilman, että asiakkaat kuulevat luettavia tekstejä. Haanpää näkee kirjaston kirjoineen ja jopa myös asiakkaineen inspiroivana lähteenä sanataideharjoituksille. Mäkelän mielestä kirjaston henkilökunnan täytyy hyväksyä sanataidetapahtumat osana kirjastotyötä.

Tiukista ajoista huolimatta kirjastot haluavat panostaa sanataideohjaustoimintaan (Yleisten Kirjastojen Hankerekisteri [Viitattu 20.4.2014]). Viimeisen kahden vuoden aikana Yleisten Kirjastojen Hankerekisterin mukaan kirjastot ovat hakeneet rahoitusta sanataiteeseen liittyviin tapahtumiin 40 erilaiseen kokonaisuuteen. Näiden lisäksi kirjastot itse järjestävät tai kirjastojen tiloissa järjestetään luovaan kirjoittamiseen ja sanataideohjaukseen liittyviä piirejä. Esim. Ylöjärven kaupungin kulttuuripalvelut järjestää Ylöjärven kirjaston tiloissa sanataide ja lorupiirejä vauvaikäisistä 12-vuotiaisiin asti (Sanataide ja lorupiirit 19.3.2014).

Kirjaston ei mielestämme välttämättä tarvitse olla edes se paikka, jossa sanataideohjausta järjestetään. Kirjaston tulee kuitenkin olla aktiivisesti mukana sanataideohjauksen järjestämisessä, sillä se on mielestämme osa lukemisedistämis-työtä, eli kirjaston perustoimintaa. Kirjaston on mahdollista tuottaa sanataideohjaustoimintaa itse tai vaihtoehtoisesti sitä voi tilata muilta tahoilta. Kannustaisimme kirjastoja lisäämään yhteistyötään eri toimijoiden (koulut, muut kirjastot, kansalaisopistot) kanssa sanataideohjauksen saavutettavuuden lisäämiseksi.

3.5 Esimerkkejä sanataideohjauksesta kirjastoissa maailmalla

Sanataideohjausta tehdään paljon myös kirjastoissa eri puolella maailmaa. Englanninkielisten termien löytäminen sanataiteelle, sanataideohjaukselle ja sanataidepajoille on ollut haastavaa, *creative writing ja creative writing workshop* vaikuttavat olevan ne, joita yleisimmin käytetään. Suoraan käännettynä termit tarkoittavat luovaa kirjoittamista ja luovan kirjoittamisen työpajoja, joita suurin osa sanataidepajoista ja -harjoituksista ovatkin, mutta mielestämme termit eivät kuvaa yhtä osuvasti sanataideohjaustoimintaa kuin suomenkieliset.

Sanataideohjaus on todettu sopivaksi ja toimivaksi osaksi kirjastojen toimintaa myös muualla maailmassa. Floridalaisessa Winter Park Public Libraryssä luovan kirjoittamisen työpajaa on vetänyt entinen englannin kielen opettaja Lauren Gibaldi (2010, 16). Hänen mielestään lapsille ja nuorille tulee järjestää mahdollisuus kirjoittaa tarinoita, runoja ja esseitä ilman arvosanoja ja sääntöjä juuri niistä aiheista, mistä he itse haluavat. Gibaldin mielestä luova kirjoittaminen on arvokas taito sekä lapsille, opiskelijoille että myös aikuisille ja koska sitä harvoin tarjotaan kouluissa, hänen mielestään juuri kirjasto onkin sopiva paikka tarjota kirjoitustaidon hiomisen mahdollisuutta.

Nuorten kirjastonhoitaja Kerry Sutherland (Sutherland 2014, 24) veti kesällä 2013 teineille suunnatun usean viikon mittaisen luovan kirjoittamisen työpajan Ohiolaisessa Ellet Branch of the Akron-Summit County Public Libraryssä. Luovan kirjoittamisen työpaja oli hänen mielestään erittäin onnistunut, vaikka osallistujia oli vain kaksi. Sutherland (emt. 25) painottaa, että vaikka kirjaston tapahtumien rahoituksen kannalta numerot (lainausluvut, osallistujamäärät) ovat tärkeitä, ne eivät

merkitse kaikkea. Tärkeintä tällaisessa työpajassa on hänen mielestään se, että nuorilla on joku aikuinen, muu kuin opettaja tai oma vanhempi, joka on kiinnostunut heidän luovasta työstään. Joku joka viettää aikansa keskittymällä heidän taiteellisiin tuotoksiin ja auttaa heitä arvostamaan omaa työtään auttaen sitä kautta nuoria kasvamaan aikuisuuteen, jossa he arvostavat itseään ja muita.

Santa Monican Public Libraryssä Kaliforniassa luovan kirjoittamisen työpajoja on järjestetty jo vuodesta 2008 eteenpäin joka kesä (Cuyugan 2012, 16). Nuoret ovat alusta asti olleet innokkaina mukana ja onpa Write On! A Teen Writer's Workshop osoittautunut niin suosituksi, että nuoret alkavat kesän lähestyessä kysellä, että koska työpajaan ilmoittautuminen alkaa (emt. 19). Sen, kuinka tärkeää sanataideohjaustoiminnan järjestäminen nuorille esim. kirjastossa on, kiteyttää yksi Santa Monican kirjaston Write On! - työpajaan osallistunut nuori: "You guys helped us feel like our work is something worth noticing. Whether or not it is, you guys lay out a good foundation for growing writers."

Ruotsissa Andrea Hofmann (Hofmann 2007, 1) on tehnyt Pro Gradu – työnsä aiheesta "En extra grej på biblioteket" - Skrivarverksamhet på folkbibliotek. Tutkielman tarkoitus on tutkia miten erilaiset kirjoittamiseen liittyvät toiminnot voivat olla osana kirjaston institutionaalista identiteettiä ja millaista kirjoitustoimintaa kirjastoissa voisi olla. Hofmannin tutkimuksessa käy ilmi, että Ruotsin kirjastoissa on järjestetty paljon kirjoittamiseen liittyviä työpajoja. Hän nostaa esiin muutamia esimerkkejä (emt. 29–31). Yhdessä kirjastossa järjestettiin vuoden kestävä luovan kirjoittamisen työpaja, johon sisältyi kaksi kurssia lukukaudessa. Tämän jälkeen jatkettiin intensiivikursseilla, jotka kestivät jopa yli viikonlopun. Näillä osallistujat saivat harjoitella mm. journalistista kirjoittamista sekä käsikirjoittamista.

Lisäksi kirjasto on järjestänyt kirjoitusleirejä 15–20 –vuotiaalle nuorille, ensimmäisenä vuonna yhteistyössä Tanskan kanssa. Toisessa kirjastossa järjestetään kahden erilaista kirjoittamistyöpajaa, toinen lapsille ja nuorille ja toinen aikuisille. Esim. lasten ja nuorten työpaja kestää lukuvuoden ja ohjaaja järjestää toimintaa koulu- ja ilta-iltoihin. Tekstejä tehdään paljon ja niitä julkaistaan kurssilaisten omassa blogissa ja jopa kirjana. Ohjaaja painottaa työpajojen tärkeyttä luovuutta kannustavana, koulun vastakohtaisena (tai täydentävänä) toimintana, jossa on hauskaa ilman kieliopin ja kirjoitusvirheiden korjaamista.

Kaiken kaikkiaan luovan kirjoittamisen ohjaaminen näyttää olevan hyvin samankaltaista muuallakin. Ohjausmenetelmät ja työpajat ovat monelta osin samanlaisia; kirjoittamiseen ja itseilmaisuun houkutellaan aivan samoin keinoin kuin Suomesakin ja kirjasto on todettu hyväksi paikaksi ja yhteistyökumppaniksi. Meillä puhumme sanataideohjauksesta ja muualla lähinnä luovasta kirjoittamisesta. Termeistä huolimatta olemme samalla asialla.

3.6 Sanataideohjaajakoulutus

Sanataidekasvattaja, kirjakulttuurituottaja sekä Yöstäjä ry:n varapuheenjohtaja Pia Krutsinin (Krutsin 2005, 27–28) mukaan sanataiteeseen liittyviin ammatteihin, esim. sanataideohjaaja tai -opettaja ja sanataidekouluttaja, ei ole varsinaista koulutusjärjestelmää. Sanataideopettajalle ei ole pätevyysvaatimuksia ja se on ainoa taiteenala, jolla ei ole mahdollista valmistua opettajaksi korkeakoulusta. Sanataidekasvattajat toimivat usein myös kukin omalla alueellaan vailla vertaistukea. Tähän on kuitenkin tullut pieni parannus, kun v. 2003 perustettiin Suomen sanataideopetuksen seura, joka edistää sanataidekasvatuksen asiaa. Lisäksi internet on auttanut verkostoitumista.

Sanataideopintoja voi suorittaa mm. Etelä-Pohjanmaan Opistossa Ilmajoella ja Kulttuuritalo Valveessa Oulussa. Uusimpana koulutusmuotona on Snellman kesäyliopiston lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutus Kuopiossa. Tämä Snellman kesäyliopiston koulutus on ensimmäinen opintopisteytetty lasten- ja nuorten sanataideohjaajakoulutuskokonaisuus Suomessa. Kuopion Sanataidekoulu Aapelin sanataideohjaaja Anne Karjula (2013) on ollut alusta asti mukana suunnittelemassa tätä koulutuskokonaisuutta. Hänen mukaansa koulutus syntyi todellisesta täydennyskoulutuksen tarpeesta.

Pohjois-Savossa sanataide elää nousukautta ja sanataideosaajia tarvitaan lisää. Jo sanataiteen parissa työskentelevät opettajat ja kirjastonhoitajat kaipasivat lisää ajanmukaista koulutusta sekä konkreettisia työkaluja. Suunnittelutiimi koki, että riittävä opintojen laajuus vaati tarkoin suunnitellun kokonaisuuden, joka on opintopisteytettynä mahdollista soveltaa osaksi toista opintokokonaisuutta. Opintokokonaisuuden suunnittelussa käytettiin mm. pedagogista ja taidekasvatuksellista sekä

kirjallisuuden ja lukemisen edistämisen näkökulmaa. Koulutuksen moduulit määriteltiin palvelemaan erilaisia ammattiryhmiä esim. opettajia, taidekasvattajia ja kirjastotyöntekijöitä.

Koulutus (Lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutus [27.9.2013]) koostuu kuudesta eri kokonaisuudesta: Kirjoittamisen ohjaaminen (6 op), Lasten ja nuorten kirjallisuus (3 op), Sanataideohjaajan pedagogiset taidot (5 op), Sanataide monitaiteisena taidekasvatuksena (5 op), Sanataideohjaustyö käytännössä (5 op) ja Oppimisen ja kirjoittamisen intohimo (1 op). Kouluttajina toimivat mm. sanataideohjaaja ja läänintaiteilija Päivi Haanpää ja Valveen sanataidekoulun vastaava opettaja Anna Anttonen.

Kuten todettiin, varsinaisia pätevyysvaatimuksia sanataideohjaajilta ei vielä vaadita, vaan periaatteessa kuka tahansa voi tituleerata itseään sanataideohjaajaksi. Tilanne on tietenkin toinen, kun puhutaan varsinaisten sanataidekoulujen opettajista. Olemme kuitenkin sitä mieltä, että vastaisuudessa myös sanataideohjaajan tittelin käytön taustalla pitäisi olla jonkinlainen sanataideohjaajakoulutus. Esimerkiksi Kuopion Snellman kesäyliopiston osalta lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutus saa jatkoa ja uusia sanataideohjaajia valmistuu yhä enemmän ympäri maata.

3.7 Sanataideohjauksen termistöä

Sanataiteen määritelmiin tutustuessamme olemme törmänneet erilaisiin termeihin ja määritelmiin, joita olemme joutuneet pohtimaan. Useimmin käytettyjä termejä ovat sanataidekasvatus, sanataideopetus ja sanataideohjaus. Samoin puhutaan sanataidekasvattajasta, sanataideopettajasta ja sanataideohjaajasta.

Mielestämme sanataideopettaja ja sanataideohjaaja eroavat toisistaan koulustaustan perusteella. Molemmilla on oltava sanataideopintoja. Sanataideopettajalla on oltava myös opettajan pätevyys tai vähintään opettajan pedagogiset opinnot suoritettuna. Sanataideopettajien toteuttama toiminta on sanataideopetusta. Sanataideohjaajia meidän mielestämme ovat kaikki muulla koulutus pohjalla sanataiteen parissa toimivat ja tämä toiminta on taas sanataideohjausta. Näemmekin itsemme

tällä perusteella sanataideohjaajiksi. Sanataidekasvattajia ovat molemmat, sekä opettajat että ohjaajat. Nämä määritelmät eivät tietenkään ole mikään absoluuttinen totuus, vaan meidän tulkintamme termeistä. Sanataidekasvatukseksi näemme kaiken sanataiteen parissa tapahtuvan toiminnan.

4 MARKKINOINTITUTKIMUS SANATAIDEOHJAUKSEN TARPEELLISUUDESTA ETELÄ-POHJANMAAN ALUEEN KIRJASTOILLE

4.1 Tutkimusongelma ja -suunnitelma

Tavaroiden ja palveluiden tuottajan on ymmärrettävä asiakkaiden erilaiset tarpeet pystyäkseen tarjoamaan heille sen mitä he tarvitsevat (Mäntyneva 2008, 9-11). Markkinointitutkimus on keskeisin keino tämän tiedon keräämiseen. Markkinointitutkimuksen kohdealueita ovat yrityskuva, brändi, tuote- ja palvelukehitys, segmentit ja kohderyhmät, asiakkuudet, markkinointiviestintä, asema markkinoilla ja hinnoittelu. Markkinointitutkimuksen prosessi (Mäntyneva, 13) koostuu seuraavista vaiheista: tutkimusongelman määrittäminen, tutkimussuunnitelman laatiminen, tutkimusaineiston keruusta päättäminen, tutkimusaineiston kerääminen, tutkimusaineiston analysointi ja tulosten raportointi ja hyödyntäminen.

Hirsjärvi (2000, 56) esittää kirjassaan Tutkimushaastattelu tutkimussuunnitelman osia, jotka löytyvät sekä kvantitatiivisesta, kvalitatiivisesta tai niiden yhdistelmästä muodostuvasta tutkimuksesta. Näissä mm. luonnehditaan tutkimuksen tarkoitus, tehdään lyhyt katsaus aiempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin ja tarkennetaan tutkimuksen oletukset tai ongelman tarkennukset. Lisäksi määritellään henkilöt, joita tutkimus koskee sekä hahmotellaan miten tutkimustiedot kerätään. Näihin Hirsjärven esittämiin tutkimussuunnitelman osiin perustuen käymme seuraavassa läpi tutkimuksemme tarkoitusta ja toteutustapaa.

Tutkimuksemme teoreettisena viitekehyksenä on tuotteistaminen. Oletuksemme on, että Etelä-Pohjanmaan alueelle tarvitaan sanataideohjauspalveluja lapsille ja nuorille tarjoava toimija, jonka pääasiallinen kohderyhmä olisivat kirjastot. Tämän oletuksen pohjalta haluaisimme perustaa sanataideohjauspalveluja tarjoavan yhdistyksen tai vastaavan toimintamuodon tälle alueelle. Tämän vuoksi rajaamme tutkimusalueeksi Etelä-Pohjanmaan. Palvelujamme voisivat kirjastojen lisäksi ostaa myös koulut, kansalaisopistot ja muut yksittäiset tapahtumajärjestäjät.

Etelä-Pohjanmaan kirjastojen suhtautumista sanataideohjauksen järjestämiseen on tutkittu vuonna 2006 valmistuneessa Seinäjoen Ammattikorkeakoulussa tehdyssä Hanna-Kaisa Kleemolan (2006) opinnäytetyössä Sanataideohjaus Etelä-Pohjanmaan kirjastoissa. Tutkimuksessa haettiin vastausta ainoastaan siihen, että voiko sanataideohjauksen järjestäminen kuulua yleisten kirjastojen tehtäviin, eli tutkimus keskittyi kirjaston omalla henkilökunnalla toteutettavaan sanataideohjaustoimintaan. Tutkimuksen tulosten perusteella sanataideohjauksen järjestäminen katsottiin kuuluvaksi yleisten kirjastojen tehtäviin resurssien puitteissa. Tämä tutkimus ei kuitenkaan anna vastausta siihen tarvitaanko alueelle varsinaista sanataideohjausta järjestävää toimijaa.

Meidän tutkimuksemme lähtökohta on juuri sanataideohjaustoiminnan tuotteistaminen ja sen tarve Etelä-Pohjanmaan alueella. Tutkimus painottuu tuote- ja palvelukehitykseen, asiakkuuksiin, asemaan markkinoilla ja hinnoitteluun. Palvelumme pääkohderyhmä olisivat kirjastot ja meille on erityisen tärkeää tietää kuinka usein, mille ikäryhmälle ja millä hinnalla kirjastot pystyisivät ostamaan palveluitamme. Haluamme tietää pidetäänkö kirjastoissa ylipäättään sanataideohjausta tarpeellisenä osana kirjastojen palveluja ja selvittää, mitä mieltä Etelä-Pohjanmaan kirjastot ovat sanataidetoimijan tarpeellisuudesta omalla alueellaan.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmistä kyselytutkimuksella voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto koskien useita henkilöitä ja monia eri asioita (Hirsjärvi 2000, 182). Teimme markkinointitutkimuksen kyselynä Etelä-Pohjanmaan kirjastoille ja osoitimme kyselyn niiden johtajille. Perusjoukkomme olivat kaikki Etelä-Pohjanmaan kirjastot (25 kpl), ja koska se ei määrällisesti ole paljon, meidän ei tarvinnut ottaa pienempää otosta vaan suuntasimme kyselymme koko perusjoukolle.

Kyselymme oli ns. kirjekysely, joka rakentui kuudesta monivalintakysymyksestä ja kolmesta avoimesta kysymyksestä. Useissa monivalintakysymyksissä oli myös mahdollisuus antaa perusteluja sanallisesti. Hirsjärven (2000, 188) mukaan avoimien kysymysten etuna on se, että vastaajilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteitään myös omin sanoin. Täydentävillä avoimilla kysymyksillä pyrimme saamaan

selville, mikä on kirjastonjohtajien mielestä oleellisinta liittyen sanataideohjaamisen tuotteistamiseen. Tällaisessa kyselymuodossa emme ole välittömässä vuorovaikutuksessa vastaajien kanssa, joten vastausprosentti saattaa jäädä alhaiseksi.

Kyselymme oli yhdistelmä sekä kvantitatiivisesta että kvalitatiivisesta tutkimuksesta, sillä kysyimme sekä määrällisiä että laadullisia asioita. Kyselymme määrälliset asiat tiedustelimme vastausvaihtoehdoin ja laadullisia asioita vastaajat pystyivät kertoa sanallisesti perusteluiksi omille vastauksilleen. Kvantitatiivisessa osassa kysyimme kuinka usein sanataidetoimintaa halutaan järjestää, minkä ikäisille ja paljonko sanataideohjauksesta ollaan valmiita maksamaan. Kvalitatiivisessa osassa tiedustelimme kirjastojen mielipiteitä siitä, miksi he pitävät sanataidetoimintaa tärkeänä, onko Etelä-Pohjanmaan alueella tarpeellista olla oma sanataidetoimija, millaisia sanataidepajoja he haluaisivat tilata ja miten he haluaisivat järjestää sanataidetoimintaa (Kysely Liite 5).

Pyrimme kyselyllämme hyvään validiteettiin, eli tiedustelimme kaikkia sanataideohjaustoiminnan perustamisen kannalta tärkeäksi kokemiamme asioita. Reliabilitetti voi valitettavasti jäädä osittain vajaaksi, sillä kyselyyn vastaavat kirjastojen johtajat eivät välttämättä tiedä tarkkaan esim. tulevaa taloudellista tilannetta, eli kuinka kovalla kädellä kirjastojen budjetteja karsitaan ja kuinka paljon siinä tilanteessa jää rahaa ulkopuolisten palvelujen ostoon. Luotimme kuitenkin, että vastaajat osaisivat arvioida näitä näkymiä niin, että vastaukset olisivat tarpeeksi luotettavia.

4.3 Tutkimuksen toteutus ja analysointi

Toteutimme kyselyn Google Driven -lomaketyökalulla. Se on ilmainen, helppo ja nopea tapa tehdä kyselyjä ja tulokset saadaan laskentataulukkoon jäseneltyinä. Tällä työkalulla kysely lähetetään haastateltaville sähköpostitse. Kysely on vastaajalle helppo ja nopea, vastauslomake avautuu suoraan linkistä.

Kyselytutkimuksella saatu tieto koottiin yhteen. Monivalintakysymysten osalta kyselytyökalu kokosi vastaukset taulukoiksi ja avoimista kysymyksistä poimimme ja tulkitsimme vastaajien muita mielipiteitä liittyen sanataideosaamisen tuotteistami-

seen. Koska tutkimuksemme tarkoitus oli lähinnä hakea mielipidettä ja perusteluja sanataidetoimijan tarpeellisuudesta, tulosten tulkinta ei mielestämme vaatinut mitään tiettyä analyysimenetelmää. Tutkimuksen voimasanat – teos (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne, Paavilainen 2011, 123) korostaa, että tutkimuksen tieto ei ole pelkästään tuloksissa, vaan itse tutkija on avainasemassa tulkitsemalla ja käsitteellistämällä aihettaan oman ymmärryksensä mukaan.

4.4 Kirjastoille toteutetun kyselyn tulokset ja päätelmät

Kysely lähetettiin kaikkiin Etelä-Pohjanmaan kirjastoihin (25 kpl). Teimme kyselyn niin, että vastauksista ei käy ilmi, mikä kirjasto on vastannut. Tällä ratkaisulla pyrimme siihen, että vastauskynnys olisi mahdollisimman pieni. Vastauksia tuli 11 kpl. Koska tämä vastausmäärä oli mielestämme liian pieni, lähetimme kyselyn vielä uudelleen pyytäen niitä kirjastoja vastaamaan, jotka eivät vielä olleet vastanneet. Lopulta vastauksia tuli viidestätoista kirjastosta eli vastausprosentiksi muodostui 60.

Päädyimme lähettämään kyselyn jokaiseen kirjastoon huolimatta siitä, että joissakin tapauksissa yksi isompi yksikkö hallinnoi useaa näistä. Esimerkkeinä Seinäjoen kaupunginkirjasto, jonka alla toimivat Nurmon, Ylistaron ja Peräseinäjoen kirjastot sekä Alajärven kaupunginkirjasto, jonka alaisuudessa ovat sekä Lehtimäen yksikkö, Soinin että Vimpelin kirjastot. Jos molempien kirjastotoimenjohtajat ovat vastanneet kyselyyn, periaatteessa vastaukset koskevat kahdeksaa kirjastoa.

Toivoimme huomattavasti suurempaa vastausprosenttia. Uskomme tätä pientä vastausprosenttia selittävän sen, että kirjastoarki on erittäin kiireinen ja kirjastojen määrärahat ovat lähes olemattomat. Kiinnostaako tällaisessa tilanteessa edes vastata kyselyyn asiasta, joka tietää rahanmenoa? Toisekseen on myönnettävä se, että kyselyn ajankohta saattoi olla väärä. Ensimmäinen kysely lähetettiin toukokuussa, eli tällöin osa kirjastonjohtajista saattoi olla jo lomalla. Uusintakysely ajoitettiin lokakuulle ja vastausmäärän olisi tuolloin olettanut olevan suurempi.

Kyselyssä kysyttiin ensimmäiseksi ”Voisiko sanataidetoiminta mielestänne kuulua kirjaston tarjoamiin palveluihin Etelä-Pohjanmaalla?”. Lisäksi vastaajalla oli mah-

dollisuus perustella kantansa. Yksimielisesti kaikki vastanneet olivat sitä mieltä, että sanataidetoiminta kuuluu kirjaston palveluihin. Sanataidetoimintaa pidettiin mm. perustoimintona, jonka avulla lapsia ja nuoria saadaan innostettua lukemisen pariin. Sen katsottiin myös rikastuttavan ja monipuolistavan palveluita, houkuttavan lukemaan sekä viihtymään kirjojen ja kirjallisuuden parissa. Yksi vastaajista totesi:

Kirjastolain mukaan kirjastojen tulee edistää mahdollisuuksia kirjallisuuden harrastukseen ja oppimiseen. Kirjastojen perustehtävänä on ruokkia lukutottumuksia, mielikuvitusta ja tiedonhalua ja tukea omaehtoista oppimista. Tätä kaikkeahan sanataide juuri edistää. Sanataiteen avulla lapsia ja nuoria saadaan kiinnostumaan kielestä ja kirjallisuudesta sekä lukemisesta. Erittäin hyvä keino parantaa lasten ja nuorten lukutaitoa.

Toisena kysymyksenä kysyimme ”Minkä ikäisille sanataidetoimintaa tulisi järjestää?” Vastausvaihtoehtoina olivat alakoulu, yläkoulu ja molemmat ikäryhmät. Sanataidetoiminnan järjestämisestä ala- tai yläkouluikäisille oli 12 kirjastoa sitä mieltä, että sitä tulisi järjestää molemmille ikäryhmille. Loput vastaajista toteuttaisivat sitä vain alakouluikäisille. Tästä voimme päätellä, että kirjastot katsovat sanataidetoiminnan olevan tarpeellista myös yläkoululaisten lukemisedistämiseksi.

Kolmannessa kysymyksessä kysyttiin sitä, että haluaisivatko kirjastot järjestää sanataidetoimintaa omalla henkilökunnalla vai ostamalla palvelun esim. sanataideyhdistykseltä. Tämän kysymyksen yhteydessä oli myös mahdollista kommentoida vastausta vapaasti. Vastaajista 12 ostaisi sanataideohjauspalvelun esim. sanataideyhdistykseltä ja loput järjestäisivät sen omalla henkilökunnalla. Erään kommentin mukaan oman henkilökunnan osaaminen ei riitä tällaisen toiminnan järjestämiseen. Suurin osa kirjastoista haluaisikin ammattilaisten järjestävän näitä palveluja. Kuitenkin omallakin henkilökunnalla oltaisiin valmiita sanataidetoimintaa järjestämään, mikäli osaamisen ohella kirjastoilla olisi siihen käytettävissä tarpeeksi aikaa. Vastaajat totesivat mm. seuraavaa:

Tällä hetkellä henkilökunnan osaaminen ei riitä laajamittaiseen sanataidetoimintaan. Jos ajatellaan oikein laveasti niin kirjaston nykyiset satuhetket ovat melko lähellä sanataidetoimintaa, jos niissä osallistutetaan lapset mukaan runoilemaan tai laulamaan. Joskus näin onkin, aina ei.

Mutta muuten vastaisin kyllä molempiin vaihtoehtoihin, eli omin voimin ja tarvittaessa ostopalveluna. Oman toiminnan edellytyksenä pitäisi olla pientä koulutusta ja rohkaisua henkilökunnalle. Laajamittaisemmat tapahtumat tai tempaukset tulisi sitten ammattilaisten järjestäminä.

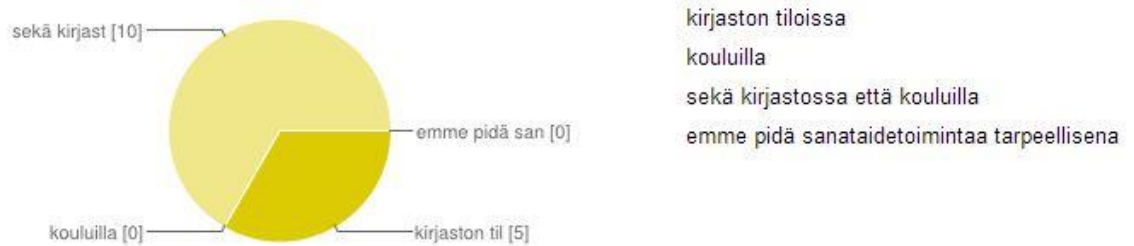
Sanataidetoiminnan järjestämistä varten tarvitaan osaavaa henkilökuntaa, joka on saanut siihen koulutusta. Samoin sanataidetoiminnan järjestämiseen tarvitaan työaikaa sekä innokkaita yhteistyökumppaneita esim. koulujen taholta. Työaika ja taidot eivät riitä kaikkeen.

Kirjaston vakituinen henkilökunta voi mielestäni kyllä järjestää pieni-
muotoista sanataidetoimintaa koululaisvierailujen aikana kirjaesittelyjen ja kirjavinkkauksen kautta.

Avointen kommenttien perusteella voimme päätellä, että kirjastot ostaisivat palvelun ulkopuolelta johtuen henkilökuntaresurssien vähyden vuoksi tai henkilökunnan osaamisen puutteesta sanataideohjaustoiminnan osalta. Omalla henkilökunnalla toimintaa haluttiin järjestää lähinnä rahan puutteen vuoksi ja yhden kirjaston osalta henkilökunnan runsaan sanataideohjaajamäärän takia. Tämä oli mielestämme yllättävä kommentti. Se sai meidät miettimään, että onko henkilökunnan osaamisen taustalla jonkinlainen sanataideohjaajakoulutus vai näkeekö vastaaja muuten henkilökuntansa niin päteväksi, että he kykenevät järjestämään sanataideohjaustoimintaa koulutustaustasta huolimatta?

Kysyttäessä toteuttaisivatko kirjastot sanataidetoimintaa kirjaston tiloissa, kouluilla vai molemmissa, sanataiteen toteuttamispaikaksi valitsi 10 sekä kirjaston että koulun ja 5 pelkästään kirjaston (Kuvio 1). Tulos yllätti siinä mielessä, että noinkin suuri osa halusi järjestää sanataidetoimintaa vain kirjaston tiloissa. Tämä on siksi yllättävää, että sanataidetoiminta on harvoin kovin hiljaista toimintaa ja toisaalta myös siltä osin, ettei yhteistyötä koulun kanssa haluta tehdä tämän tiimoilta. Luonnollisesti kirjasto nähdään virikerikkaaksi paikaksi, voisiko se selittää tuloksen? Vai haluaako kirjastot näin kaunistaa kävijätilastoja? Joka tapauksessa tästä on tulkittavissa se, että näillä kirjastoilla on hyvät tilat erilaisten tapahtumien ja toimintojen järjestämiseen.

4. Toteuttaisitteko sanataidetoimintaa

Kuvio 1 Sanataidetoiminnan toteuttamisen paikka

Kysyimme paljonko kirjastot olisivat valmiita maksamaan 90 minuutin mittaisen sanataidepajan hankkimisesta (Kuvio 2). Kysymykseen vastattiin eriävästi ja vastauksista selviää, että 5 kirjastoa ei haluaisi maksaa matkakuluja ja päivärahoja enempää – jos edes niitäkään. Toisaalta 6 vastaajakirjastoa on valmiita maksamaan maksimissaan 100 euroa matkakuluineen ja päivärahoineen ja 3 maksimissaan jopa 150 euroa päivärahoineen ja matkakuluineen. Yksi vastaaja totesi, että ”budjettiin tuskin saadaan rahaa sanataidetoimintaa varten eli sen vuoksi pitäisi löytyä esim. joku projektiraha tai apuraha, minkä avulla ohjaajat kiertäisivät eri kirjastoissa”. Olemme tyytyväisiä tähän tulokseen, sillä tämän mukaan jopa 9 kirjastoa viidestätoista on kuitenkin valmiita maksamaan palkkaa ammattitaitoisesta sanataideohjauksesta. Tämä on meidän toimintamme tuotteistamisen kannalta rohkaiseva tulos.

5. Paljonko olisitte valmiita maksamaan 90 min. mittaisesta sanataidepajasta?

Kuvio 2 Maksuhalukkuus ja -valmius

Seuraavaksi kysyimme millaisia sanataidepajoja kirjastot haluaisivat. Näitä sisältötoivomuksia tiedustelimme omien pajojemme suunnittelua varten. Kirjastot toivoivat mm. monipuolisia, erilaisiin teemoihin liittyviä kokonaisuuksia, luovan- ja suullisen ilmaisun harjoittamiseen liittyviä tehtäviä sekä poikkitaiteellisia toimintamuoto-

ja. Monessa vastauksessa tuli esiin tarve saada sanataidetoiminnan kautta lapset ja erityisesti vilkkaat, vähän tai ei ollenkaan lukevat pojat houkuteltua lukemaan. Toiveita esitettiin myös aikuisten luovan kirjoittamisen ryhmistä. Nämä vastaukset osoittavat selvästi sen, että kirjastolaiset ovat hyvin tietoisia siitä, mihin sanataideohjauksella pyritään ja miksi se on tarpeellista. Nämä vastaukset ovat paljolti yhdenmukaisia sanataiteen opetussuunnitelman tavoitteiden kanssa.

Kysyimme avoimella kysymyksellä, kuinka usein kirjastot olisivat halukkaita järjestämään sanataidepajoja lukuvuoden aikana. Vastaukset vaihtelivat muutamasta kerrasta jopa kuukausittaiseen. Keskimäärin kuitenkin kaksi kertaa lukuvuodessa näyttää olevan kirjastoille sopivin määrä tapahtumien järjestämisessä. Kysymysasettelumme ei ehkä ollut paras mahdollinen, sillä nyt jää tulkinnan varaan se, onko kahdella kerralla tarkoitettu sanataidepajan pitämistä vain kahdelle yksittäiselle luokalle vai kaksi kertaa koko luokka-asteelle lukuvuoden aikana. Oletamme sen tarkoittavan kuitenkin yhtä luokka-astetta kerrallaan, sillä kirjastot tarjoavat yleensä tiettyä toimintaa koko ikäryhmälle.

Sanataidepajojen rahoitus nousi useassa vastauksessa esille, eli erilaisten projektien kautta toimintaa olisi todennäköisintä järjestää useimmin. Erään kommentoijan sanoin: ”Riippuu ensinnäkin rahasta, koska määrärahat ovat tiukalla. Kirjaston omin varoin ei pysty järjestämään montaa sanataidepajaa/lukuvuosi, mutta jos olisi käytettävissä hankerahaa, niin sitten onnistuisi paremmin.”

Viimeisenä kysyimme, olisiko kirjastojen mielestä tarpeellista, että Etelä-Pohjanmaalla olisi oma sanataidetoimintaa tuottava toimija. Iloksemme kaikki 15 vastannutta kirjastoa olivat sitä mieltä, että Etelä-Pohjanmaalla tulisi olla oma sanataidetoimintaa tuottava toimija.

Kyselyn lopussa annoimme mahdollisuuden vapaaseen kommentointiin ja puolet vastaajista hyödynsi tämän mahdollisuuden. Kommenteissa tuli esille mm. toive aikuisille ja vanhuksille suunnatusta sanataidetoiminnasta, sanataideohjaajilta toivottiin myös valmiutta kirjavinkkaukseen. Sanataidetoimijoita ei katsottu olevan alueella liikaa ja mikäli tällainen toimija olisi, voisi rahoitusta toiminnalle ennakoida budjetoinnissa. Toivottiin myös oman toiminnan avuksi valmista ohjeistusta ja materiaalipankkia.

Näiden tulosten perusteella tulkitsemme, että aiemmin esittämämme oletus sanataidetoimijan tarpeellisuudesta Etelä-Pohjanmaan alueella on totta. Vaikuttaisi siltä, että halukkuutta tällaisen toiminnan järjestämiselle kirjastoissa on, mutta se vaatii ulkopuolista rahoitusta esim. projektirahaa. Tutkimustulokset vahvistivat myös käsitystämme sanataideohjauksen tarpeellisuudesta ja sen mahdollisuuksista lukemisen edistämistyössä. Näiden tulosten pohjalta toteamme, että sanataideosaamisen tuotteistamiselle on kysyntää ja tällaisen palvelun toteuttaminen on mahdollista – ehkei päivätyönä, mutta ainakin oman työn ohella.

5 ASIANTUNTIJAHAASTATTELUT

5.1 Haastattelujen taustaa

Kyselytutkimuksen ohella käytimme tiedonhankintatapana myös henkilöhaastatteluja. Henkilöhaastatteluissa päädyimme käyttämään ns. puolistrukturoitua haastattelua sähköpostikyselynä (Haastattelu, [Viitattu 18.4.2014]). Puolistrukturoidussa haastattelussa haastattelija päättää käsiteltävät teemat ja kysymykset, joita kuitenkin voidaan tarvittaessa muuttaa ja tarkentaa haastattelun aikana. Haastateltaville esitimme sekä täysin samoja että hieman eriäviä kysymyksiä.

Päädyimme tähän vaihtoehtoon, sillä halusimme saada täsmätietoa yleisesti sanataideohjaajana toimimisesta sekä kysyä tiettyjä asioita kunkin haastateltavan työkuvien ja taustojen perusteella. Olimme yhteydessä kaikkiin haastateltaviimme joko kasvotusten, sähköpostitse tai Facebookin kautta. Näin pystyimme myös tarkentamaan mahdollisia epäselvyyksiä puolin ja toisin. Varsinaiset haastattelut toteutimme sähköpostikyselyinä, joihin vastaajat saivat kukin vastata valitsemanaan ajankohtana.

Haastateltaviksi valitsimme sanataiteen parissa työskentelevät Marja-Leena Mäkelän, Päivi Haanpään ja Anne Karjulan. Haastateltavilla on pitkä kokemus lasten ja nuorten parissa tehdystä sanataideohjauksesta ja he tekevät sitä tahoillaan edelleen. Heiltä saatava tieto on tuoreinta asiantuntijatietoa sanataideohjaajana toimimisesta. Lisäksi haastattelimme pitkän työkokemuksen omaavaa yläkoulun äidinkielenopettaja Riitta-Liisa Lahtea.

Haastattelukysymykset muokkasimme kullekin haastateltavalle taustojen mukaan niin, että saimme tarkkaa tietoa haluamiimme aihealueisiin. Haanpään ja Mäkelän haastatteluilla pyrimme saamaan tietoa mm. sanataideohjaajana työskentelystä ja toimintamuodosta. Karjulan haastattelussa keskityimme selvittämään Kuopion Snellman kesäyliopiston sanataideohjaajakoulutuksen syntyä ja tarjontaa. Opettajan haastattelulla saimme näkökulman koulun suhtautumisesta sanataideohjaamiseen, sen toteutukseen ja tarpeeseen. Henkilöhaastatteluista saatuja vastauksia

hyödynnetään opinnäytetyössämme sopivissa asiayhteyksissä eikä niistä tehdä mitään varsinaisia analyysejä.

5.2 Marja-Leena Mäkelän ja Päivi Haanpään haastattelut

Kuten jo aiemmin mainitsimme, valitsimme asiantuntijahaastateltaviksemme mm. kirjavinkkauksen kantaäitinä tunnetun sanataideohjaaja Marja-Leena Mäkelän ja kirjallisuuden läänintaiteilija, sanataideohjaaja, kirjallisuusterapiaohjaaja ja kirjallisuuskriitikko Päivi Haanpään. Molemmat ovat pitkän linjan ammattilaisia mm. sanataideohjaajan työssä ja halusimme siksi myös heidän näkemyksiään täydentämään työtämme (Haastattelukysymykset Liitteet nro 1 ja 2). Haastattelut tehtiin joulukuussa 2013 ja kaikki tässä luvussa olevat vastaukset pohjautuvat niihin.

Pyysimme aluksi molempia määrittelemään sanataiteen ja sanataideohjauksen. Suoria lainauksia vastauksista löytyy luvusta 3. Sanataidetta on Haanpään mukaan kaikki luova puhuttu ja kirjoitettu toiminta, mitä kielellä voi tehdä. Se on kertomuksia ja runoa, kielellä leikittelyä ja tiiviissä vuorovaikutuksessa muiden taiteiden kanssa. Mäkelän sanoin:

Sanataide on sananmukaisesti sanoilla tehtyä taidetta: runoa, proosaa, sanaleikkejä, draamaa; sekä puhuttua että kirjoitettua kirjallisuutta. Tässä täytynee ottaa rinnalle musiikki. Kuten musiikki on säveltaidetta, on kirjallisuus sanataidetta.

Sanataideohjausta määritellessään molemmat korostavat, että se on oppilaan ohjaamista sanojen maailmaan, auttamista ja rohkaisemista omien vahvuuksien löytämiseen, sekä omaääniseen ja persoonalliseen itseilmaisuuksiin. Haanpää toteaa, että sanataideohjauksella on aina joku päämäärä, vaikka sanataidetta taas voi luoda vaikka vähän vahingossakin. Mäkelä toteaa, että ”sanataideohjauksessa ei sanota: tee näin, vaan kysytään, voisitko ajatella sanovasi asian toisin”. Lisäksi Mäkelä nostaa esille sen, että sanataideohjaaja opastaa oppilaansa monenlaisen kirjallisuuden pariin, koska lukemalla erilaisia tekstejä voi kehittää myös omaa kirjoittamistaan. Hänen mielestään sanataideohjaus on nimenomaan kannustusta, kiittämistä ja kiinnostavan tekstin esiin nostamista. Ääneen lukeminen auttaa hänen mielestään huomaamaan myös turhan tekstin.

Kysyimme molempien työurasta ja tehtävistä juuri sanataiteen parissa. Halusimme tietää myös sen, kuinka laajalla maantieteellisellä alueella he ovat sanataideohjaajina toimineet ja myös sen, onko heillä kokemusta sanataideohjauksesta ja sen tarpeellisuudesta Etelä-Pohjanmaalla. Molemmat ovat toimineet sanataideohjaajina kaikenikäisille. Haanpää on ohjannut erilaisia kirjallisuuskursseja Etelä-Pohjanmaan alueella, kaikki pääasiallisesti aikuisille. Hän on suunnitellut sisällön, toteuttanut ja jopa markkinoinut sanataidepajansa itse. Haanpää on lisäksi mm. luennoinut sanataiteesta, kouluttanut vasta-alkajia kirjoittajia, ohjannut tavoitteellisia kirjoittajia ja kouluttanut sanataideohjaajia. Hän on toiminut myös Etelä-Pohjanmaalla kirjoittajalinjan vastuuopettajana. Osallistujia on riittänyt kaikille kursseille mukavasti.

Mäkelä on aloittanut sanataideohjaajauransa Ilmajoen kirjastossa jo vuonna 1969. Heti 70-luvun alussa hän suunnitteli ja ohjasi Etelä-Pohjanmaan Opiston ensimmäisen aikuisille suunnatun kirjoituskurssin ja myöhemmin hän ohjasi aikuisia kirjoittajia Pohjanmaan kirjoittajakoulussa useina vuosina. Mäkelä on toiminut vuosikausia myös Seinäjoen kansalaisopistossa opettajana. Tämän kaiken lisäksi hän on ohjannut sanataideleirejä ja työpajoja ympäri Suomea.

Kysyttäessä mielipidettä sanataideohjauksen kysynnästä ja tarpeesta Etelä-Pohjanmaan alueella sekä kirjastojen ja koulujen tilaus- ja järjestyshalukkuudesta Mäkelä toteaa seuraavaa:

Kirjastot ja koulut tuntuvat olevan halukkaita järjestämään sanataidetapahtumia, (mutta mielellään epävirallisemmilla nimillä), jos rahoitus on kunnossa. Olen läänintaiteilijana (palkan maksoi Pohjanmaan taidetoimikunta) ja kaksi kertaa Etelä-Pohjanmaan Kulttuurirahaston apurahalla voinut tarjota palkatta ja pelkät matkakulut laskuttaen kirjavinkkausta, Kirjaseikkailuja ja Sanaseikkailuja eri puolille Etelä- ja Keski-Pohjanmaata, ja tilauksia on tullut enemmän kuin olen voinut toteuttaa. Näkisin että yhdistämällä sanataiteen ja kirjavinkkauksen sekä lisäämällä siihen vielä lasten kaverikirjavinkkauksen (mielikirjat esimerkiksi) ja tarjoamalla tällaista pakettia pelkkiä matkakorvauksia vastaan, tilauksia ropisisi useammallekin tekijälle.

Tämä Mäkelän kommentti kertoo vahvasti sen, että projektirahoin tai apurahoin rahoitetulla toiminnalla on paras mahdollisuus saada toteuttaa sanataideohjaajan

työtä. Toisaalta tämä viesti on ikävä, mutta toisaalta tällainen ennakko-oletus asian tiimoilta meilläkin oli.

Seuraavaksi kyselimme mielipiteitä kirjastosta sanataideohjaamisen paikkana. Molemmat pitävät kirjastoa hyvänä paikkana sanataidetoiminnalle, mutta painottavat sitä, että toiminta vaatii sopiva sopen, jossa voi rauhassa lukea tekstejä ääneen ilman että kirjaston asiakkaat kuulevat niitä. Haanpää näkee kyllä kirjaston myös inspiroivana paikkana, esimerkiksi asiakkaiden havainnoimisen, alkulauseiden hakemisen tai lukusuositusten kautta. Mäkelän mielestä kirjaston henkilökunnan täytyy myös pitää sanataidetoiminnasta ja hyväksyä se osana kirjastotyötä. Lisäksi hänestä olisi mainiota, jos sanataideohjaukseen osallistuvien tekstejä saataisiin esille kirjastoihin, kirjastojen kotisivuille tai esim. paikallislehteen.

Tiedustelimme sanataideohjaajan koulutuksesta ja tukiverkostosta, mitä ja millaista on olemassa. Haanpää toteaa jo aiemminkin todetun asian, eli virallista koulutusta ei ole. Useilla sanataideohjaajilla on hänen mukaansa opettajan, kirjastoalan tai toimittajan pätevyys, myös monet kirjailijat työskentelevät sanataidetoiminnan parissa. Mäkelä toteaa, että tärkeintä ohjaajalle on palava halu sekä into tehdä työtä kirjoittavien ihmisten kanssa. Haanpää kannustaa jokaista sanataideohjaajaa hankkimaan tukiverkostoa toisista ohjaajista, ajatusten ja harjoitusten vaihtoon, uuden kehittämiseen ja ”pään tuulettamiseen”.

Parasta työskentelytapaa tiedustellessamme molemmat olivat freelancer-toiminnan kannalla. Molemmat nostavat esille juuri paperityön välttämisen freelancerityön eduksi. Haanpää mainitsee myös, että jotkut kansanopistot vaativat toimimisen palkollisena, eli siinäkin tapauksessa toiminimestä/yrityksestä ei ole hyötyä. Lisäksi hän mainitsee tutustumisen arvoiseksi vaihtoehdoksi osuuskunnat, joiden kautta voi hoitaa laskutuksen ilman yritystä. Mäkelällä on kokemusta niin toiminimellä toimimisesta kuin myös yhdistyksissä toimimisestakin. Hän on kuitenkin jättäytynyt pois monesta yhdistyksestä niiden ”Helsinki- ja hallituskeskeisyyden takia”.

Kysyimme myös rahoituksesta, eli miten nämä sanataidepajat yleensä rahoitetaan. Mäkelän mukaan paras keino saada palkkaa on anoa apurahaa. Haanpää nostaa esille apurahojen lisäksi myös erilliset määrärahat ja osallistumismaksut.

Haanpää on kokeillut myös elää pelkällä sanataideohjaamisella ja kyllä sekin oli onnistunut. Lisätyönä hän oli kirjoittanut myös kritiikkejä.

Halusimme saada myös ammattilaisten vinkkejä sanataideohjaajana oppimisen ja kehittymisen keinoista. Haanpään vinkit:

Lue, lue, lue. Osallistu erilaisiin koulutuksiin. Tarkkaile ohjaajia, kun olet itse kurssilainen. Analysoi, miksi joku tehtävä toimii niin hyvin tai huonosti. Tarkkaile tehtävänantoja ja kysymyksiä. Vaihda ajatuksia kollegoiden kanssa. Kirjoita itse. Kirjoita lisää. Ole avoin. Verkostoidu myös muitten taiteenalan ohjaajien kanssa, jos mahdollista ja koet sen luontevaksi. Mitä saisit aikaan vaikkapa kuvismaikan kanssa? Kalligrafiaryhmäläisten? Pitsinnyplääjien? Tutustu sanataideoppaisiin, kaikkea ei tarvitse keksiä itse. Lue kirjoja ohjaajan silmin. Pidä päiväkirjaa oppitunneista. Kysy välillä itseltäsi, millainen ohjaaja haluat olla - entä millainen nyt olet. Osallistu sanataideopetuksen seuran tapahtumiin, käy Orivedellä Luovan kirjoittamisen opettamisen päivillä, järjestä vaikka oma opintopiiri alueesi sanataideohjaajille.

Ja: anna armoa itsellesi. Meillä kaikilla on hyviä ja huonoja päiviä. Se on inhimillistä.

Vielä: määritä rajasi. Kaikkea ei tarvitse jaksaa.

Ja Mäkelän ohjeet:

Loppumaton, päättymätön ja kokoaikainen innostus ja uteliaisuus, halu jakaa omaa tietämystä ja osaamista, ilo lasten riemukkaiden ilmeiden näkemisestä ohjaa myös ohjaajaa. Kannattaa käydä erilaisilla kirjoittajakursseilla virkistymässä ja tapaamassa kirjoittajia: näistä tapaamisista jää aina käteen jotain omaan työhönkin.

Vinkeiksi aloitteleville sanataideohjaajille Haanpää kehottaa olemaan sinnikäs, muttei rasittava. Hänen mielestään kannattaa tehdä myös ilmaiskeikkoja ja tarjoutua sijaistamaan tarvittaessa esim. kansalaisopiston sanataideohjaajaa. Mäkelä toteaa: ”Jos tämä ”työ” sinua kiinnostaa, anna palaa.” Hän kehottaa lukemaan kirjoittajaoppaita ja tekemään. Hänen mielestään kannattaa tarttua kaikkiin mahdollisuuksiin rohkeasti kiinni.

Olemme hyödyntäneet näitä vastauksia eri puolella opinnäytetyötämme, osa voi olla jopa samassa muodossa. Mutta koemme, että kyseisten haastateltavien

kommentit ovat varmasti kaikille sanataideohjaamista suunnitteleville mielenkiintoisia.

5.3 Riitta-Liisa Lahden haastattelu

Riitta-Liisa Lahden haastattelulla halusimme saada mukaan koulujen näkökulmaa, haastattelu tehtiin lokakuussa 2013 ja kaikki tässä luvussa olevat vastakset perustuvat siihen. Pyysimme myös Lahtea määrittelemään sanataiteen ja sanataideohjauksen. Hänen mielestään sanataide on lähinnä kaunokirjallisuutta ja ”sanataideohjaus on ohjaamista sanataiteen pariin eli tarkemmin lukemisen tulkinnan ja luovan kirjoittamisen ohjaamista”.

Lahden mielestä sanataideohjaus on tarpeellista yläkoululaisille, mutta hän kokee koulun haastavana paikkana sanataideohjaamiselle ryhmien suuruuden ja heterogeenisyyden takia. Hänen mielestään osa oppilaista, lähinnä tytöt, ovat kyllä kiinnostuneita sanataiteesta. Hän mainitsee myös sen, että jos oppilaat ovat tottuneet sanataideohjaukseen jo alakoulussa, sujuu se sitten yläkoulussakin paremmin. Lahden mukaan ”yläkoululaisen mielestä kaikessa pitäisi olla ”järkeä”. Häntä voi olla hyvin vaikea motivoida ja innostaa”.

Lahti toteaa sanataideohjaamisen olevan äidinkielen opettajan tehtävä, lisäten myös sen, että sanataideohjaukseen käytetty aika on aivan opettajan omasta innostuksesta kiinni. Itse hän ei tee sitä paljoakaan, sillä perusasioiden läpikäyminen vie niin paljon aikaa. Lahti toteaa, että paras keino sanataideohjaamiselle hänen mielestään on valinnaisryhmä, esim. luovan kirjoittamisen kurssi tai ilmaisutaidon kurssi. Näihin osallistuvat ovat jo valmiiksi innostuneita asiaan.

Lahden mielestä kouluilla on sekä halukkuutta että mahdollisuuksia sanataidetahtumien järjestämiseen esim. teemapäivien tai työpajajärjestelyn merkeissä. Rahaa on kuitenkin hyvin niukasti ja aikatauluttaminenkin on ongelmallista. Parhaiten se onnistuu, jos koulu saa itse aikatauluttaa toiminnan.

Kysyttäessä, kuuluuko opettajankoulutukseen sanataideohjaamisen opintoja, Lahti vastasi itse opiskelleensa opettajaksi 80-luvulla. Tuolloin kirjallisuuden opintoihin oli sisältynyt vain yksi luovan kirjoittamisen kurssi ja proosan, draaman ja lyriikan

analysointikurssit. Hän toteaaakin, ettei mielestään koe olevansa nykyisellä koulutuksellaan kovin hyvä sanataideohjaaja.

6 TUOTTEISTAMINEN KULTTUURIALALLA

6.1 Tuotteeseen, palveluun ja tuotteistamiseen liittyviä määritelmiä

Puhuttaessa tuotteistamisesta puhutaan yleisesti tuotteesta ja palvelusta. Näiden käsitteiden ero on hyvin häilyvä. Moore ja Pareek (2010, 81) määrittelevät *tuotteen* fyysiseksi, psyykkiseksi ja/tai kokemukselliseksi eduksi, jonka asiakas saa ja joka täyttää yhden tai usean tarpeen tai halun. Hirvosen (2010) mukaan tuote on eräänlainen yläkäsite, joka voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: kestohyödykkeisiin, kulutushyödykkeisiin ja palveluhyödykkeisiin.

Palvelujen tunnusmerkkinä on aineettomuus, toiminto- ja prosessiluonteisuus sekä tuotannon, markkinoinnin ja kulutuksen samanaikaisuus (Lehtinen 2005, 9). Kinnusen (2003, 7) mukaan palvelu on tapahtumien ja prosessien summa, johon voi kuulua myös fyysinen tuotos. Pääasiassa palvelu on kuitenkin immateriaalinen, asiakkaalle hyötyä tuottava toimenpiteiden sarja. Käsitteen määrittelyssä asiakkaan rooli on merkittävä, sillä palvelu rakennetaan yleensä jollakin tavalla asiakkaan toiveita toteuttavaksi.

Lehtisenkin (2005, 9-11) mukaan on tärkeää, että asiakas on aktiivisesti mukana palvelun alulle panossa mm. palvelutarpeen määrittämisessä. Palvelut syntyvät pitkälti juuri palvelun tuottajan ja asiakkaan yhteistyönä. Asiakkaalla on palvelujen suhteen huomattava riski ostopäätöksissään, sillä palvelun laadun arviointi etukäteen ostopäätöstä tehtäessä voi olla hankalaa. Kokonaisuudessaan Lehtinen näkee tuotteen käsitteenä, jonka alta löytyvät molemmat, sekä tavarat että palvelut tai näiden yhdistelmät.

Asiantuntijapalvelut ovat erikoisosaamiseen perustuvia ja asiakkaan ongelmien ratkaisuihin tähtääviä palveluja. Asiantuntijatyön erottaa muista palveluista luovuus ja ainutlaatuinen osaaminen (Sipilä 1999, 26–30). Asiantuntijapalvelun tuottajalla tulee ammattitaidon ja toteutuskyvyn lisäksi olla myös laaja yleisnäkemys, pitkä kokemus, hyvät käsitevalmiudet ja inhimillistä luovuutta. Asiantuntijapalvelut ovat käytännössä neuvoja, ideoita ja ohjeita, mutta myös konkreettisiin lopputuloksiin tähtääviä projekteja. Asiantuntijapalvelun tuottajalta vaaditaan näin myös tietoa,

taitoa, luovuutta ja motivaatiota. Kaikkea tätä ei voida olettaa välttämättä löytyvän yhdestä henkilöstä, siksi asiantuntijapalvelujen tuottajana onkin järkevää pyrkiä työskentelemään tiimeissä tai työpareina.

Myös kulttuurialalla voi Juurakon (2012, 43–46) mukaan esiintyä molempia, sekä tuotteita että palveluja. Kulttuurinen palvelutuote voi rakentua niin konkreettisista kuin aineettomista osista. Taiteellisen tuotteen tunnusmerkkinä Juurakon mukaan on kokonaisuus, joka käsittää tavan pakata, markkinoida ja vastaanottaa tietty teos. Juurako näkee varsinaisen tuotteen tai palvelupaketin syntyneen vasta, kun se on päätynyt nähtäville ja vastaanotetuksi. Valmiista palvelukokonaisuuksista asiakas voi valita tarpeitaan vastaavan palvelutuotteen. Ydinpalvelu on palvelupaketin osa, jonka takia asiakas tekee ostopäätöksensä. Tämän ohella asiakkaille voi olla tarjolla lisäpalveluita esim. tapahtumasta tehtyjen tallenteiden muodossa. Näiden avulla on helppo erottua kilpailijoista mikäli ydinpalvelut ovat hyvin samankaltaisia (Jaakkola 2009, 12). Lisäpalveluilla ei pyritä voiton lisäämisen vaan asiakasmäärien lisäämiseen.

Edellä mainittuihin määritelmiin perustuen sanataidepajan yksiselitteinen määrittely on hankalaa. Sanataidepajoja, tai paremminkin niiden runkoja, voidaan tavallaan tuottaa varastoon, vaikka ne ovat ns. aineetonta toimintaa. Pajat ovat ennalta tarkoin suunniteltuja tapahtumia perustuen joko omaan luovuuteen tai asiakkaiden toiveisiin. Se, mikä tekee sanataidepajan määrittelystä hankalaa, on tapahtuman ainutkertaisuus. Jokainen jopa samalla mallilla toteutettu paja on erilainen riippuen sen toteutukseen osallistuvista henkilöistä, eli ryhmästä ja ohjaajista. Eli voiko sitenkin puhua tuotteesta? Sanataidepaja on kuitenkin eräänlainen tuotekehittelyn tulos, hyödyke, jolla mekin toimintamme myötä haluamme vastata asiakkaiden tarpeisiin ja josta haluamme saada kertaluontoisen palkkamme. Saadaksemme palkkamme tarvitsemme sanataidepajalle myönteisen brändin sekä tehokkaan markkinoinnin aivan kuten tuotteet tarvitsevat tuottaakseen voittoa.

Sanataideohjauspalvelun, oli kyseessä sitten kirjaston tuottama palvelu tai ulkopuolisen toimijan palvelu, miellämme asiantuntijapalveluksi. Kun kirjasto pystyy tarjoamaan sanataidepalveluja ammattitaitoisen henkilökuntansa järjestämänä toisten kirjastojen ostettavaksi (tai vaikka vain yhteistyömuotona), on kyseessä erikoisosaamiseen perustuva palvelu. Palvelu voi olla muodoltaan ehkäpä vain

vinkkien antamista naapurikirjastolle sanataideohjaus- tai satutuntitoiminnan järjestämiseen tai konkreettisia valmiiksi järjestettäviä tilaisuuksia, joita kirjaston edustaja menee toteuttamaan. Aiemmin olemme jo korostaneet moniammatillisen yhteistyön ja verkostoitumisen merkitystä.

Ulkopuolisen sanataidetuottajan roolissa, etenkin näin toiminnan alkuvaiheessa, pidämme ehdottoman tärkeänä työparina työskentelemistä asiantuntijuuden parantamiseksi. Tiimityön etuina varsinkin sanataiteen kaltaisen luovan työskentelyn parissa on spontaanius ja toinen toisensa ”komppaaminen” ja tukeminen. Pienten lasten kanssa työskenneltäessä on myös tärkeää, että ”silmiä ja apukäsiä” on tarpeeksi paljon. Myös itse ohjaus ja ison ryhmän hallinta onnistuu paremmin kaksin kuin yksin.

Tuotteistamiskäsitteen ja tuotteistamisprosessin kulun määrittelemisen ei sekään ole aivan yksiselitteistä. Näistäkin molemmista on esitetty useita määritelmiä. Yhteistä monille määritelmille on asiakaslähtöisyyden korostaminen. Asiakas tarpeineen on tuotteistamisen keskiössä ja tämän ympärille tuotteistamisprosessi rakentuu.

Tonder (2013, 14–15) liittää tuotteistamisen yleisesti tuotekehitykseen sekä palvelun sisällön rakentamiseen. Hänen mukaansa tuotteistamisen kohde kuitenkin lopukädessä määrittelee sen mitä milloinkin tuotteistamisella tarkoitetaan. Yleisesti Tonderin mukaan tuotteistamisella haetaan tietylle vakimuotoiselle kokonaisuudelle hintaa, oli kyseessä sitten tavara, toiminta tai henkilö. Tuotteistuksen päätaivoitteet ovat yrityksen taloudellisen tuottavuuden parantaminen sekä tuotteiden ja palvelujen tuotantokustannusten vähentäminen. Asiakkaan kannalta hyvin tuotteistettu palvelu tekee ostamisesta helppoa sekä riskitöntä jolloin asiakkaan on turvallista ryhtyä kanta-asiakkaaksi. Tuotteistamisen tavoitteena on myös erottautua ainutlaatuisuudella kilpailijoista.

Tekes:in tekemän selvityksen Palvelujen tuotteistamisesta kilpailuetua (Jaakkola 2009, 1) mukaan tuotteistaminen on palvelujen konseptointia sekä palvelujen vakiinnuttamista hyödykkeiden kaltaisiksi. Tekes näkee tuotteistamisen hyödyttävän sekä asiakasta että yritystä. Laadun ja tuottavuuden parantamisen kautta asiakkaan saama hyöty maksimoituu ja yritys pystyy parantamaan kannattavuuttaan.

Selvityksen mukaan asiakkaat mielsivät tuotteistettujen palvelujen viestivän kokemuksesta sekä auttavan hahmottamaan palvelun sisältöä ja hintaa. Yrityksen puolelta tuotteistuksen eduiksi huomioitiin kannattavuuden ja katteen lisääntyminen, johtamisen helppous sekä hiljaisen tiedon siirtäminen koko henkilöstön käyttöön.

Asiakkaalle tarjottavan palvelun määrittely, suunnittelu, kuvaaminen, tuottaminen, kehittäminen ja jatkuva parantaminen ovat *asiantuntijapalvelujen tuotteistamista* (Lehtinen 2005, 30). Pyrkimyksenä tällä on maksimoida asiakashyödyt ja saavuttaa asiantuntijapalvelun tuottajan tavoitteet.

6.2 Tuotteistamisprosessin kulku

Lähtökohdat tuotteistamisprosessin aloitukseen voivat vaihdella (Tiensuu 2005, 8-9). Tuotteistaminen voi lähteä liikkeelle yksilön tai tiimin ideasta, joka halutaan kehittää bisnekseksi. Tällainen idea voi olla uusi teknologia, palvelu, toimintamalli tai liikeidea, joka paketoidaan asiakkaita palveleviksi konkreettisiksi konsepteiksi. Tuotteistamislähtökohtana voi olla myös oman osaamisen myyminen eli abstraktin palvelun muuttaminen konkreettiseksi tai jo olemassa olevan palvelutuotteen kehittäminen. Markkinoilla havaitut tarpeet tai markkinatutkimusten tulokset voivat olla myös tuotteistamisprosessin alkuun sysääjiä (Juurakko 2012, 50).

Tonderin (2013, 12) tuotteistamisprosessissa liikeidea tuotteistetaan myytäväksi innovaatioprosessin eli idean kehittämisen, arvioinnin, analyysin sekä varsinaisen tuotantoprosessin eli tuotantoon saattamisen kautta. Koko tämän innovaatioprosessin Tonder jakaa kahteen osa-alueeseen; myynnin edistämiseen sekä tuotannon kehittämiseen.

Myynnin edistämisen kokonaisuudella (idean luominen, asiakasryhmien määrittely, asiakaslupaus ja konseptointi) pyritään asiakaslähtöisyyteen eli asiakkaiden tarpeisiin sekä heille annettuihin asiakaslupauksiin vastaamiseen. (Tonder 2013, 12–13). Kun tuotteistamisprosessissa lähdetään liikkeelle myynnin edistämisestä, on aluksi kartoitettava markkinoiden mahdollisuudet ja kysyntä sekä kohderyhmän tarpeet. Tässä yhteydessä on osattava tunnistaa sekä markkinoilla että yhteiskunnassa yleisesti tapahtuvat muutokset sekä toimittava aktiivisesti niiden mukaan

(emt, 21). Tällaisen tulevaisuuden ennustamisen apuna voi pitää STEEP (Social, Technological, Environmental, Economic, Political) -mallia, jossa kehitysvisiona määritellään sosiokulttuuristen, teknologisten, taloudellisten, ympäristökysymysten sekä poliittisen kehityksen näkökulmasta. Tuotteistajan tulee olla tietoinen myös asiakkaidensa elämäntilanteista, ympäristöstä, motivaatiosta ja tarpeista (emt, 39–41) . Tämän kautta voidaan ymmärtää asiakasta ja osataan suunnitella sekä toteuttaa ainutlaatuinen tuote. Markkinointitutkimus on yksi usein käytetty tapa kerätä tätä tietoa. Tutkimuksen tuloksien perusteella voidaan tehdä analyysejä asiakkaiden maksuhalukkuudesta, mielipiteistä sekä itse tuotteen/palvelun vetovoimaisuudesta. Palveluntarjoaja voi myös kerätä systemaattisesti tietoa asiakkaiden käyttäytymisestä havainnoimalla asiakaspalvelutilanteita.

Yhtä tuotteistettavaa tuotetta ei ole kuitenkaan tarkoituksellista tarjota kaikille asiakkaille vaan asiakassegmentoinnin avulla tuotteistaja voi jakaa markkinat erilaisiin sisällöllisesti samanlaisiin ryhmiin (emt. 43). Myös markkinointitapaa voi eriyttämisen avulla kohdentaa eri tavoin eri ryhmille. Markkinointitavan ohella on tärkein mietittävä miten ja missä tuotetta kannattavasti markkinoidaan (emt. 46). Erilaiset tuotteet sekä erilaiset asiakasryhmät tarvitsevat omat jakelukanavansa.

Myynnin edistämisen yhteydessä asiakaslupauksen lunastaminen tarkoittaa palveluntuottajan asiakkaalle antamaa lupaus palvelusta saadusta henkilökohtaisesta lisäarvosta (Tonder 2013, 59–60). Asiakaslupaus sisältää tarpeellisen tiedon tuotteesta tai palvelusta ja samalla sen tarkoituksena on houkutella asiakas ostamaan. Lupaus ei voida kuitenkaan antaa eikä myöskään lunastaa ilman molemmin puolta luottamusta. Palvelun tuottajan on seisottava lupauksensa takana, sillä asiakaslupaus on toimijan laadun mittari. Tällä lupauksella palveluntuottaja luo itselleen brändiä.

Käytännössä asiakaslupaukset lunastetaan asiakasta varten suunnitellun palvelukonseptin sisällöllä eli eri palvelujen ja tuotteiden kokonaisuudella (emt. 73). Nämä kokonaisuudet sisältävät erilaisia palvelun arvoketjuja eli osapalveluja, ansaintalogiikkaa eli käytettävää mallia, jolla palvelusta pyritään tekemään kannattava sekä viimekädessä hinnoittelun (emt. 85–88). Palveluntuottaja muodostaa oman hinnoittelumallinsa kustannuslaskelmien, omien tavoitteiden ja strategioiden määrittelyn kautta sekä kilpailijoiden hinnoitteluun tutustuen (emt. 92).

Tuotannon kehittämisen kokonaisuuden tarkoitus on käytännössä tehokkaan tuotantoprosessiin kautta mahdollistaa yritys/liiketoiminta sellaisessa muodossa mikä tuotteistamisen lähtökohtana on ollut (Tonder 2013, 12–13). Eri tuotantovaiheiden kehittämisellä pyritään tuottamaan hyvänlaatuisia tuotteita helposti huolimatta mahdollisista muutoksista toimintaympäristössä. Tämän vaiheen työkaluja ovat Blueprinttaus, vaatimusmäärittely sekä työohjeet.

Blueprint -menetelmän avulla tuotantoprosessista muodostetaan kaavio, joka auttaa tunnistamaan tuotettavan palvelun keskeiset ja kriittiset vaiheet ja tasot (Tonder 2013, 97–99). Käytännössä blueprinttaus etenee asiakkaan kokemien vaiheiden mukaan, alkaen alkuyhteydenotosta päätyen jälkimarkkinointiin. Menetelmässä painottuu asiakkaan ja palveluntarjoajan toimintojen tunnistaminen koko tuotteistamisprosessin ajan. Sen avulla pystytään ohjaamaan toimijoiden ja eri toimenpiteiden työjärjestyksiä, tiedonkulkua sekä toimintojen ajallista kestoa. Blueprinttaus tuo esiin ne seikat, joihin konseptoinnin seurauksena on jäänyt puutteita. Se tuo esiin myös kuvan realistisen palveluympäristön (asiakaspalvelu, toimintaympäristö) ja sen ulkopuolella olevan toiminnan (palvelun eri osien valmistelu, materiaalit, henkilöresurssit) toimivuudesta.

Tuotettavasta palvelusta laadittavalla vaatimusmäärittelytoimenpiteellä pyritään turvaamaan toiminnan ja tuotannon jatkuminen yllättävissä tilanteissa (Tonder 2013, 103–104). Näin varmistetaan, ettei palvelun ja sen toteuttamisen vaadittava tietotaito jää vain tiettyjen toimijoiden varaan. Vaatimusmäärittelyssä tuotteistettava palvelu dokumentoidaan toimintatapoineen ja tulokset saatetaan kaikkien toimintaan osallistuvien tahojen tietoon. Blueprinttauksesta ja vaatimusmäärittelyistä saatuja tulosteita hyödynnetään työohjeiden laadinnassa. Näillä ohjeilla pyritään myös vähentämään palvelujen tuottamisen henkilösidonaisuutta (emt, 115).

Parantaisen (2007, 12) mukaan juuri dokumentointi on tuotteistamisen tunnusmerkki. Dokumentoinnilla hän tarkoittaa palvelun suunnitteluun, markkinointiin sekä myyntiin liittyviä toimenpiteitä, jotka on tarkoin tallennettu muistiin edesauttaamaan kenen tahansa uuden työntekijän mahdollisuuksia jatkaa palvelun tuottamista. Näin pystytään varmistamaan palvelutuotteen monistuminen ja jälleenmyynti.

6.3 Kirjastopalvelujen tuotteistaminen

Kirjasto on osa julkista sektoria, jonka toimijat tunnetusti ovat ei-kaupallisia. Siksi on ollut hankala mieltää kirjaston palvelujen siirtymistä tuotteistamisen ja kaupallistumisen suuntaan. Tuotteistamista on kuitenkin jonkin verran alalla esiintynyt, pääasiassa asiantuntijapalvelujen tuotteistamisena. Kirjaston toimintamuodoista johtuen on vaikea sellaisenaan erottaa selvä tuote sekä tuotteistamiseen liittyvä vaikuttavuuden ja tulosten mittaus. Tuula Haavisto (2003, 118–122) totesi kuitenkin jo vuonna 2003 kirjastoilla olevan useita tuotteistettuja projekteja, etenkin liittyen lasten- ja nuorten kirjastotyöhön. Kirjastot ovat tarjonneet esim. verkkosivustoja, hakemistoja ja tietokantoja sekä lukemisen edistämiseen kirjavinkkaustoimintaa. Tuotteistamisideasta huolimatta Haavisto ei nähnyt ko. tuotteiden kaupallistuvan vaan pysyvän tapana välittää kulttuuri- ja tietoperinnettä. Kaupallinen tuotteistaminen kirjastoalalla on aiemmin liittynyt lähinnä konsulttien ja freelancereiden käyttöön sekä teknisten palvelujen kuten kirjastojärjestelmien välittämiseen.

Kirjastojen palvelut voidaan mielestämme nähdä hyvinkin tuotteina, sillä pääsääntöisesti ne ovat kokemuksellisia etuja, joita asiakas saa ja ne täyttävät jollakin tavalla yhden tai usean tarpeen tai halun. Kirjastopalvelujen tuotteistaminen on mahdollista ja tietyiltä osin nykypäivänä jopa suotavaa. Meidän mielestämme parhaimpia tuotteistamisen kohteita ovat juuri kirjastoammattilaisten asiantuntijapalvelut, joilla tarjotaan asiakkaille elämyksiä.

Hyvinä esimerkkeinä tuotteistamiseen sopivista erikoisosaamisalueista mainittakoon vaikka kirjavinkkaus, mediakasvatus ja tietenkin meidän tutkimamme sanataideohjaus. Työpaikat kirjastoalalla eivät lisäännä, pikemminkin niitä supistetaan ja kirjastoyksiköjä lakkautetaan tai toimintaa pyöritetään automaattien turvin. Oman kirjastoalan erikoisosaamisen tuotteistaminen mahdollistaisi työskentelyn edelleen omalla alalla, vaikkakin eri ympäristössä ja eri tavoin.

Toimiminen freelancerina, yrittäjänä tai apurahojen turvin tuo tietysti omat haasteensa, mutta toisaalta myös antaa erilaisia vapauksia toteuttaa työtään. Oma toimintaa voi jossain määrin, ajan siihen riittäessä, harjoittaa myös päätoimen ohella.

6.4 Tilaaja-tuottaja -malli

Yksi kunnan palvelujen järjestämisen toimintatapa on tilaaja-tuottaja-malli. Tällä mallilla tarkoitetaan julkisten palveluiden tuotannon organisoimista siten, että palvelun tilaajan ja tuottajan roolit erotetaan toisistaan ja heidän välistä toimintaansa ohjataan sopimuksilla. Toimintatapa voi käytännössä olla joko sisäinen tai ulkoinen (Kuopila 2007, 11). Sisäisessä mallissa molemmat osapuolet toimivat saman kunnan organisaatiossa. Tällaisessa tapauksessa toimijoiden vastuunjakoa ja muuta käytännön toimintaa ohjataan yhteisellä sopimuksella. Ulkoisessa mallissa osapuolet kuuluvat eri kuntien organisaatioihin. Tällöin toimintatapahtumia ohjaa kilpailuttaminen, jonka perusteella määritellään tuotettavan palvelun laatu ja määrä. Tällöin käytännössä (emt. 17) tilaajayksikkö määrittelee palvelutarpeen ja tarjouskilpailun myötä tilaa palvelut edullisimmalta tuottajalta.

Vastuunjakoa voidaan pitää tilaaja-tuottaja-mallin ongelmallisimpana kohtana (Kuopila 2007, 20 - 21). Kun palveluketjussa on osallisena useampia tekijöitä, voi kokonaisvastuunkantaja jäädä määrittelemättä, vaikka yleinen palvelutuotantosopimus olisi laadittu. Yleinen lähtökohta kuitenkin on, että tilaajan vastuulla on palveluiden järjestämiseen liittyvät kysymykset kuten esim. resurssien tehokas käyttö, asiakkaiden tahtoa vastaavien palvelujen tilaaminen, oikeaoppinen kilpailuttaminen sekä toiminnan ja toimitusten valvonta.

Tuottajan vastuulla puolestaan ovat palvelun toimivuus eli esim. toimitussopimusten toteutumisen ja suoritekorvausten riittävyden valvonta sekä tuotantomenetelmien taloudellisuus ja tuottavuus. Molempia osapuolia koskevat myös tietyt vapaudet. Tilaajalla on esim. oikeus valita kokonaistaloudellisesti edullisin palveluntuottaja sekä oikeus ostaa tai olla ostamatta milloin ja miten tahansa. Tuottajan vapautena pidetään oikeutta tuotannon tekijöiden omavalintaiseen hankintaan ja yhdistelyyn sekä omista rahoitusjärjestelyistä päättämiseen.

Kaikki kunnissa käytössä olevat tilaaja-tuottaja-toimintamallit ovat yksilöllisiä (Kuopila 2007, 15–18). Ne eivät sellaisinaan sovellu kopioitaviksi toisen kunnan käyttöön vaan jokainen käytettävä malli on rakennettava vastaamaan oman kunnan olosuhteita ja toimintakulttuuria. Toimintamallin käyttöönotto edellyttää palvelujen

tuotteistamista. Mallin hyödyntämisestä saatu tavoite on kuitenkin kunnilla yhtäläinen eli tarve oman tuotannon tehostamiseen. Saavutettujen tulosten konkreettinen näkyvyys ei tule kuitenkaan hetkessä näkyviin. Muina tavoitteina tilaaja-tuottaja malliin siirtymisessä ovat mm. taloudelliset säästöt palveluiden hankintakustannuksissa, vaikuttavuuden ja asiakaslähtöisyyden lisääminen, kilpailukyvyyn parantaminen sekä oman palvelutuotannon täydentäminen tai korvaaminen kunnan ulkopuolisten toimijoiden palveluilla. Käytännön tavoitteena on myös kunnan toimintatavan selkeyttäminen oman toiminnan laatu-, sisältö- ja hintatavoitteiden asettelun myötä.

Myös kirjastot ovat tulleet mukaan tilaaja-tuottaja-malliin. Lapin maakuntakirjastossa toteutetaan tilaaja-tuottaja-mallia ajatuksella, jossa kirjastolla on vain yksi kokonaistuote – kirjastopalvelu (Saarelainen 2006, 16 – 18). Tällä järjestelyllä pyritään tuottavuuden sijaan yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Yksi tämän kirjastopalvelun palvelukokonaisuuksista on lastenkirjasto. Lastenkirjaston palvelulla pyritään luomaan lapsille ja nuorille pääsy kirjallisuuden, tiedon ja kulttuurin maailmaan sekä tukemaan heidän luovuuttaan. Lisäksi palvelulla tuetaan myös lasten lukutaidon kehittämistä sekä rohkaistaan heitä itseilmaisuun. Myös tiedonhallinnan opettelu sekä tietolähteiden arviointi kuuluvat palvelukokonaisuuteen.

Tuottavuuden mittareina kirjastossa on käytetty sekä fyysisiä että verkkokäyntejä, lainoja ja lainojen uusintoja sekä asiantuntijapalveluja (emt. 19). Asiantuntijapalveluja on mitattu mm. toimeksiantojen määränä sekä tapahtumien ja toimenpiteiden lukumääränä. Käytännössä mittaaminen on kuitenkin ongelmallista, sillä erilaisten tuotosten ja panosten vertailtavuus ja yhteismitallistaminen on hankalaa. Yhtenäistämässä Lapin kirjasto hyödynsi painokertoimien käyttöä. Myös laadun määrittely sekä asiantuntijatyön luonne monimutkaistavat tuottavuuden mittaamista.

Koemme tilaaja-tuottaja -mallin hankalaksi toteutettavaksi kirjastossa juuri vertailtavuuden ja yhteismitallistamisen hankaluuden takia. Meidän mielestämme ideaalisinta olisi, jos tätä mallia voisi soveltaa toteuttamalla sitä alueellisesti esim. kirjastokimppojen kesken ja toteutus tapahtuisi ilman rahan vaihtoa. Mallissa yksi kirjasto tarjoaisi esim. alueen satutuntipalvelut, yksi kirjavinkkauksen ja yksi esim. kirjastonkäytön opetuksen palvelut. Näin kukin kirjasto voi tarjota omaa erikoisosaamis-

taan ja saa vastineeksi toiselta jotain omalta kirjastolta puuttuvaa osaamista. Rahaa ei käytännössä tarvitsisi liikuttaa, vaan toimittaisiin periaatteella yksi satutunti yhdestä kirjastokäytönopetuksesta. Edelleen mitallistaminen on ongelmallista kuntien koon takia, koska kunnissa on eri määrä kutakin palvelua tarvitsevia asukkaita. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla myös se, että työntekijät olisivat tavallaan yhteisiä. Kun yhdestä kirjastosta lähdetään vetämään kirjavinkkauksia toisen kirjaston alueelle, tulee sieltä vastaavasti yksi henkilö paikkaamaan henkilökuntavajetta tarvittaviin tehtäviin. Tämä edellyttää toimimista pienehköllä alueella, jossa kirjastojärjestelmä on sama ja tilat sekä henkilökunta ovat tuttuja keskenään.

7 SANATAIDEOHJAUSTOIMINNAN ALOITTAMINEN

7.1 Sanataideohjauksen tuotteistaminen

Markkinointitutkimuksemme mukaan Etelä-Pohjanmaan alueella on kirjastoamattilaisten mielestä tilausta sanataidetoimintaa tarjoavalle taholle. Näin ollen tuotteistamisideamme lähtee tutkitusta tarpeesta tarjota lapsille ja nuorille suunnattuja sanataidepalveluja. Käytännössä tulemme siis tuotteistamaan sanataideohjaamisen asiantuntijuuttamme aloittamalla toiminnan, jonka kautta edelleen tarjoamme tuotteistettuja tuotteitamme eli sanataidepajoja.

Sanataideohjaustoiminnan aloittaminen onnistuu mielestämme vasta, kun molemmat sekä sanataideohjaus että sanataidepajat ovat tuotteistettu. Tuotteistettaessa on otettava huomioon se, että ilman tuotettamme, sanataidepajaa, ei meidän tuotteistettavalla asiantuntijuudellamme tehdä käytännössä yhtään mitään. Pelkkä sanataideohjaajatiimi, oli se miten hyvin tuotteistettu tahansa, ei tuo asiakkaan rahalle mitään vastinetta. Käytännössä asiakas maksaa tuotteestamme, jonka laatuun, sisältöön ja toimivuuteen vaikuttaa sitten asiantuntijuutemme. Oli sanataidepaja miten hyvin suunniteltu ja rakennettu, ilman asiantuntevaa ja ryhmänohjaustaitoista ohjaajaa sillä ei tee mitään. Vasta tästä toimivasta kokonaisuudesta, eli toimivasta sanataidepajasta ja asiantuntevasta ohjaajuudesta, muodostuu tuotteistettu, aloituskelpoinen sanataideohjaustoiminta.

Seuraavaksi käsittelemme asiantuntijuutemme tuotteistamista sekä sanataidepajojen tuotteistamisprosessia Arto Juurakon Kulttuurista liiketoimintaa (2012) teoksessa esitettyjen vaiheiden kautta. Juurakon (2012, 50–53) mukaan tuotteistamisprosessi etenee ydinosaamisen ja eri osaamisalueiden määrittelyn kautta palvelutuotteiden määrittelyyn. Kysymykset, joihin tuotteistajan on vastattava prosessin edetessä, ovat: mitä tuotetaan, kenelle tuotetaan, milloin tuotetaan, missä tuotetaan, miten tuotetaan ja millä hinnalla tuotetaan.

Lähtökohtana meillä molemmilla on monipuolinen ja pitkä työkokemus. Olemme molemmat lähtöisin yrittäjäperheestä ja olemme työskennelleet kirjastoalan lisäksi myös kaupan alalla. Kirjastoalan kokemusta meiltä löytyy yhteensä yli kahden-

kymmenen vuoden ajalta. Molempien sydäntä lähellä ovat lapset ja nuoret sekä lukeminen. Lisäksi olimme kumpikin tahoillamme jo pitkään haaveilleet sanataideohjaajakoulutuksesta. Olemme kumpikin tehneet samaa työtä kirjastossa lasten parissa ja pitäneet erityisesti juuri lukemisen innostamiseen ja tukemiseen liittyvistä tehtävistä. Meille molemmille on tärkeää rohkaista lasta ja nuorta ilmaisemaan itseään. Olemme myös ohjanneet sanataideharjoituksia erilaisissa kirjaston järjestämissä tapahtumissa. Ydinosaamisemme on täten sanataideohjaus, kohderyhmänä lapset ja nuoret. Tuotteemme on sanataidepaja, jonka sisältö määräytyy joko omien ideoiden pohjalta tai asiakkaan toiveen mukaan. Sanataidepajoja tuotamme kouluille ja kirjastoille sekä muille niitä haluaville tahoille.

Olemme kirjastossa työskennellessämme tutustuneet myös eri sanataideohjausta tarjoaviin tahoihin tilatessamme tapahtumiin sanataideohjaajia. Sanataideohjausta tarjoavia tahoja on eri puolilla Suomea. Oma alueellinen yhdistys tai koulu, joka tarjoaa sanataideohjausta, löytyy mm. Oulusta, Kuopiosta, Vantaalta, Kokkolasta ja Tampereelta. Ohjaajia ei välttämättä löydy kovinkaan läheltä ja palvelu joudutaan tilaamaan kauempaa. Tämä johtaa yleensä siihen, että kustannukset kasvavat kohtuuttoman korkeaksi ja palvelu jää tilaamatta. Tästä lähti meidän ajatuksemme sanataideosaamisen tarpeen tutkimisesta ja sen tuotteistamisesta Etelä-Pohjanmaan alueella.

Sanataideohjaustoiminnan aloittaminen alkaa kohdallamme kouluttautumisesta sekä toimintatavan valinnasta. Toimintamme aloittamisen tueksi kysyimme haastattelussamme neuvoja ja kokemuksia Marja-Leena Mäkelältä (2013) ja Päivi Haanpäältä (2013). Molemmat kokevat parhaaksi työskentelytavaksi freelancerina toimimisen. Mäkelällä on kokemusta toiminimellä toimimisesta, mutta hän koki siihen liittyvän paperityön liian työlääksi. Haanpää mainitsee myös paperityön välttämisen freelancertyön eduksi. Jotkut työnantajat (esim. kansalaisopistot) eivät hänen mukaansa hyväksy laskuttamista, vaan kaikkien opettajien tulee olla palkollisia. Haanpää mainitsee varteenotettavaksi vaihtoehdoksi myös osuuskunnat (esim. Eezy), joiden avulla voi toimia yrittäjämäisesti ilman omaa yritystä. Mäkelällä on kokemusta eri yhdistyksissä (Kirjavinkkariyhdistys) ja seuroissa (Sanataide-seura) toimimisesta, mutta hän ei koe niiden lisänneen työtilauksia merkittävästi. Hänen mukaan varmin tapa saada säännöllistä palkkaa on toimia apurahan turvin.

Näihin kokemuksiin ja omiin lähtökohtiimme perustuen päädyimme toimimaan oman työn ohella joko freelancereina ja/tai apurahan turvin. Koska olemme uusia ja aloittelevia toimijoita, koemme pienimuotoisen ja päivätyön ohella tapahtuvan toiminnan parhaaksi vaihtoehdoksi. Tällä tavoin ilman suurta riskiä näemme onko meille ja toiminnallemme kysyntää.

Lehtinen (2005, 60) kehottaa asiantuntijapalveluja brändättäessä keskittymään organisaatiobrändin vahvistamiseen yksittäisten tuotteiden sijaan. Myös meidän tapauksessamme tämä on oleellista, sillä eri tuottajien tuotteiden, sanataidepajojen, erottaminen toisistaan voi olla asiakkaille vaikeaa. Pyrimmekin luomaan itses-tämme tietynlaisen myönteisen ja kiinnostavan mielikuvan nimen, vaatteiden ja logon kautta. Haluamme erottautua muista sanataideohjaajista omalla tiiminimellä. Meidän sanataideohjaamisessa käyttämämme tiiminimen, Hettikatti, valinnassa yhdistyvät omat nimemme ja alajärveläisen murren sanan het´ kautta myös kotipaikkamme. Haluamme tiiminimeemme mukaan jonkin eläimen, joka toimii myös lo-gossa. Etunimistämme muodostuu kätevästi sekä tikka että katti ja näistä pää-dyimme valitsemaan katin. Tuotteistajan nimioppaan (Parantainen 2007, 53) ni-miehdokkaan arviointilomakkeella testattuna Hettikatti-nimi osoittautuu erittäin toi-mivaksi. Nimi mm. personoi ja yllättää, siinä on rytmiä ja siihen liittyy tarina. Mie-lestämme nimi yhdistää tuotteen ja toiminnan sekä synnyttää myönteisiä mieliku-via.

7.2 Sanataidepajan tuotteistaminen

Juurakon (2012, 53–54) mukaan palvelun sisältöä joudutaan tarkentamaan tuot-teistamisprosessin edetessä. Sisältöä konkretisoidaan mm. seuraavin kysymyksiin: mitä tilaaja saa ostaessaan pakettin, mistä palvelu alkaa, mihin se päättyy, mistä työvaiheista palvelun tuottaminen koostuu, missä järjestyksessä työvaiheet teh-dään, ketkä osallistuvat eri vaiheisiin, mitä työpanoksia ja muita resursseja eri vai-heissa tarvitaan, kauanko tekeminen kestää, mikä on asiakkaan rooli, mitkä ovat prosessin kriittiset kohdat, miten palvelu eroaa kilpailijoiden palveluista, mikä on konkreettinen lopputulos sekä minkälaista imagoa tavoitellaan.

Sanataidepajan tuotteistaminen on mielestämme huomattavasti helpompaa kuin sanataideohjauksen. Sanataidepajan tuottamisen työvaiheita ovat suunnittelu ja ideointi, harjoittelu, materiaalien hankinta, aikataulutus, itse tapahtuma sekä palautteen keruu ja hyödyntäminen (dokumentointi). Sanataidepajoja voidaan rakentaa sekä varastoon että tilauksien mukaan.

Käytännössä asiakas, esim. kirjasto tai koulu, ilmoittaa haluavansa tietynlaisen sanataidepajan lapsille tai nuorille. Tilauksessaan he voivat ilmaista tiettyjä toiveita esim. teeman suhteen. Sanataideohjauspalvelun tuottajan tehtävä on huomioida asiakkaan toiveet ja rakentaa niitä vastaava palvelupaketti. Tilaaja saa siis valmiiksi räätälöidyn tapahtuman kaikkine materiaaleineen ja ohjauksineen. Tuottaja määrittelee palvelupakettiin vaikuttaneet tekijät; käytetyn ajan, materiaalit ja muut korvaukset eli näin luo tuotteelle hinnan. Asiakkaan tehtäväksi jää sopivan ajan ja tilan järjestäminen sekä ohjattavan ryhmän hankkiminen.

Sanataideohjauksen tuotteistamisprosessin kannalta ei ole kyse massatuotannosta eikä tarpeesta jakaa asiantuntijuuttamme muille tahoille. Katsommekin monistamisen tarkoittavan tapauksessamme sanataidepajojen rakentamista siten, että ne ovat helposti muunneltavissa vastaamaan eri ikäryhmien ja muuten erilaisten ryhmien tarpeita. Tähän päästäksemme tarvitsemme dokumentointia mm. pajojen sisällöistä, omista kokemuksistamme, potentiaalisista ja nykyisistä asiakkaistamme sekä erityisesti näiltä saaduista asiakaspalautteista.

Kun ominaisuuksiltaan samankaltaisia sanataidepajoja rakennetaan useita, tuotantokustannukset vakiintuvat. Hyvin rakennetut peruspaketit ovat vastaisuudessa helposti muunneltavissa asiakkaiden toiveiden mukaan kustannusten muuttumatta. Näin mm. suunnitteluprosessi vie vähemmän aikaa jo toimiviksi todetut harjoitukset, materiaalit sekä ohjausmenetelmät ovat nopeammin uudelleen käytettävissä. Luovan sanataideohjaustapahtuman tuotteistamisen edut näkyvät näin yritysmaailman tuotteistamisesta kokeman edun mukaisesti suunnittelun helpottumisena ja kustannussäästöinä. Vaikka samanlaisia sanataidepajoja toteutettaisiin ja ohjattaisiin useaan kertaan, eivät lopputulokset kuitenkaan muodostu samankaltaisiksi, vaan kyseessä on aina ainutlaatuinen kokonaisuus.

Teemme pääsääntöisesti kaiken suunnittelun itse. Tilaajan halutessa teemme myös yhteistyötä esim. sisällön ideoinnissa. Aikataulutus sovitaan luonnollisesti yhdessä tilaajan/tilaajien kanssa. Kesto riippuu täysin siitä, millainen kokonaisuus meiltä tilataan, päivän mittainen sanataidepaja vaatii suunnittelu- ja toteutustyötä huomattavasti enemmän kuin oppitunnin mittainen paja. Juurakko (2012, 58) toteaa, että kulttuurialan tuotteet ovat lähtökohtaisesti erilaisia, eli jokainen tuote on varmasti omanlaisensa. Tämän takia ei ole varsinaista tarvetta yrittää erottua muista ns. kilpailijoistamme, sillä luovalla alalla jokainen toimii vahvasti omalla persoonallaan.

Sanataideohjaajat käyttävät ja jalostavat toiminnassaan toistensa ideoita ja kokemuksia. Harvoin nämä kuitenkin toistuvat täysin identtisinä, vaan jokainen ohjaaja tuo harjoituksiin aina oman mausteensa oman persoonansa kautta. Haanpää (2013) toteaa: ”Raamatullisesti voisi sanoa, että missä kaksi tai useampi sanataideihminen kokoontuu, siellä viriää pian uusi hanke...”. Pyrimme toteuttamaan omannäköisiä pajoja ja nimeämään ne persoonallisesti niin, että nimi itsessään herättää uteliaisuutta.

Seuraavaksi on kartoitettava potentiaalisia asiakkaita sekä palvelun tarpeen laajuutta. Näin pyritään kehittämään palvelua sekä vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin (Juurakko 2012, 57–59). Kun on määritelty palvelutuotteen sisältö, on pohdittava miten palvelu tavoittaa asiakkaat. Meidän potentiaalisia asiakkaitamme ovat mm. jo mainitut kirjastot, koulut, kansalaisopistot, erilaiset tapahtumat, leirit ja markkinat. Pääasiassa tarkoitus on järjestää kertaluontoisia tapahtumia, mutta myös pitempiaikaiset tapahtumat ovat mahdollisia esim. kansalaisopiston kanssa. Tämän tapaisia sanataidepalveluita halutaan tilata, kuten tutkimuksemme osoitti.

Näiden jälkeen tulee ajankohtaiseksi palvelutuotteen hinnoitteluun liittyvät seikat (Juurakko 2012, 59–60). Ensin on selvitettävä palvelun tuottamisen kustannukset ja tämän pohjalta määriteltävä niin pakettihinta kuin mahdollinen pilkottu hinta. Hinnoittelua mietittäessä täytyy olla tietoinen myös kilpailijoiden pyytämistä hinnoista. Oleellista on miettiä hinnoittelun realistisuutta; onko meillä tarjota jotain erityistä, johon vedoten voimme pyytää kilpailijaa korkeampaa hintaa? Voimmeko hinnoittelulla tavoitella tietynlaisia asiakkaita, mitä asiakkaat ovat valmiita maksamaan, millaisen mielikuvan hinnoittelullamme luomme? Sanataideohjaajien Päivi

Haanpään (Haanpää, 2013) ja Marja-Leena Mäkelän (Mäkelä, 2013) mukaan sanataidepajojen, eli käytännössä oman itsensä, hinnoittelu on hankalaa. Heidän mukaansa pajan hinnoittelussa tulee huomioida suunnitteluun käytetty aika, materiaalit, matkakulut ja päivän pituus. Oppilaitoksilla (kuten kansanopistot) on yleensä käytössä omat palkkataulukot, joiden mukaan tuntipalkka määräytyy. Myös oma koulutustaso vaikuttaa jossain tapauksissa palkkaan. Hintatietoja erilaisille sanataidepajoille löytyy myös eri sanataideyhdistysten sivuilta. Me pyrimme tässä vaiheessa pitämään hinnan sopivana – ei kilpailijoita korkeamana, muttei liian alhaisenakaan. Tutkimuksemme antoi viitteitä sopivasta hintahaarukasta.

7.3 Markkinointi

Tuotteistamisen viimeinen osio käsittää markkinoinnin ja jälkimarkkinoinnin. Moni luulee markkinoinnin olevan pelkästään myymistä ja mainontaa, mutta näin asia ei ole (Kotler 2001, 4-5). Molemmat ovat kyllä osa markkinointia, mutta ne eivät kuitenkaan ole edes niitä tärkeimpiä osia. Tänä päivänä markkinointi ajatellaan asiakkaiden tarpeiden tyydyttämisenä, ei pelkkänä myynnin tekemisenä. Markkinointi alkaa kauan ennen varsinaisen tuotteen olemassaoloa ja se jatkuu läpi koko tuotteen elinkaaren. Kotler määrittelee markkinoinnin prosessina, jossa yksilöt ja ryhmät saavat haluamansa ja tarvitsemansa luomalla ja vaihtamalla tuotteita ja arvoja toistensa kanssa. Moore ja Pareek (2010, 10) toteavat myös peruseriaatteen markkinoinnin teorian taustalla olevan juuri ihmisten luontaisten tarpeiden tyydyttäminen. Nämä tarpeet pystytään jakamaan kolmeen ryhmään: yksilöllisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin. Ja koska ihmisillä on samat tarpeet mutta eri halut, avautuu mahdollisuus monien erilaisten tuotteiden olemassaololle.

Pirjo Vuokon (2010, 38–39) mukaan markkinointi on toiminto, ajattelutapa. Markkinoinnilla tehdään tuotteet, palvelut ja organisaatiot tunnetuiksi. Markkinoinnilla vaikutetaan, sillä pyritään luomaan kiinnostusta ja vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin. Markkinointi sisältää käytännössä houkuttelevan lupauksen antamisen ja sen täyttämisen (emt. 43). Se ei ole pelkästään viestimistä jo olemassa olevista palveluista ja tuotteista vaan myös pohdintaa siitä, mitä palveluja ja tuotteita yleensäkin tarjotaan ja mille kohderyhmälle.

Tärkeää markkinoinnissa on määritellä kohderyhmä, joka on omaa tuotetta tai palvelua silmälläpitäen potentiaalisin (Moore 2010, 10–11). Tämä saadaan selville markkinatutkimuksella, eli markkinoiden segmentoinnilla. Segmentoinnilla väestö jaetaan ryhmiin heitä yhdistävien ominaisuuksien perusteella. Markkinatutkimus antaa tietoa asiakkaiden mieltymyksistä, ostotottumuksista, asenteista, tarpeista ja siitä mistä asiakkaat yksinkertaisesti pitävät. Lisäksi markkinatutkimus paljastaa segmentin potentiaalisen koon ja ostovoiman. Tätä lähestymistapaa kutsutaan asiakaslähtöisyydeksi (Vuokko 2010, 68–69). Kohderyhmää ei siis käsitellä massana vaan jokaista erottuvaa segmenttiä lähestytään eri tavoin. Tällä tavoin toimimalla menestytään markkinoilla ja saavutetaan liiketaloudellista hyötyä, sillä asiakkaat valitsevat yrityksen, joka vastaa heidän tarpeisiinsa. Usein omalle palvelulle ja tuotteelle löytyy useita potentiaalisia segmenttejä (Moore 2010, 10–11). Haasteellista onkin poimia niistä ne kaikkein sopivimmat, joihin sitten keskitetään omat rajalliset resurssit.

7.4 Hettikatin markkinointi

Kun sanataidepajat ovat valmiita ja testattuja, meidän on mietittävä millä keinoin saamme tiedon niistä välitettyä asiakkaillemme. Juurakon (2012, 65–68) mukaan palvelujen markkinoinnissa on neljä eri toimintamuotoa: ulkoinen markkinointi, vuorovaikutusmarkkinointi, jälkimarkkinointi ja sisäinen markkinointi. Ulkoisella markkinoinnilla pyritään yrityksen tuotteen, tapahtuman ja palvelun tunnettavuuden parantamiseen. Lisäksi tavoitteena on kehittää imagoa ja herättää asiakkaiden ostohalu.

Vuorovaikutusmarkkinoinnin tavoitteena on osoittaa oma pätevyys verrattuna kilpailijoihin palvelujen myyntivaiheessa. Tämä on hetki, jolloin asiakas tekee ostopäätöksensä. Jälkimarkkinoinnin tavoite on myönteisen kuvan luominen asiakkaalle sekä palvelun tuottajasta että tuotteesta. Palautekyselyjen kautta saadaan tietoa onnistumisesta sekä asiakkaiden mahdollisista uusista tarpeista. Näin voidaan ryhtyä suunnittelemaan esim. uutta sanataidepajaa. Sisäinen markkinointi käsittää henkilöstön motivoimisen mm. kouluttamalla ja sisäisellä tiedotuksella.

Olemme aloittamassa Hettikatin toimintaa ja tavoitteenamme on nyt toiminnan tunnetuksi tekeminen. Kuten jo aiemmin esitimme, panostamme imagoomme omalla nimellä, logolla ja työvaatetuksella. Hettikatilla on myös runomuotoinen slogan. Aivan aluksi teemme Hettikatille oman Facebook-sivun ja verkkosivut. Tarjoamme haastattelua paikallis- ja maakuntalehtiin. Teemme markkinointikirjeen, jonka lähetämme maakunnan kirjastoihin, koulujen rehtoreille sekä Etelä-Pohjanmaan Aluehallintoviraston sivistystoimentarkastajille. Yksittäisten pajojen kohdalla markkinointi kohdistuu suoraan kohderyhmän opettajiin. Lisäksi tarjoamme Hettikattia esiteltäväksi erilaisilla kirjastojen koulutuspäivillä. Markkinointimielessä olemme valmiita tekemään esittelyjä ja ilmaiskeikkoja esim. kesätapahtumien yhteydessä. Haanpää (Haanpää 2013) toteaa ”joskus on hyvä tehdä jopa ilmaiskeikka, sillä se parhaassa tapauksessa poikii lisää töitä tai toimii pidemmän kurssin markkinoijana.” Jälkimarkkinointia hoidamme tarkkailemalla onnistumistamme asiakaspalautekyselyillä ja muilla yhteydenotoilla.

Koemme sisäisen markkinoinnin hyvin tärkeäksi. Tapahtumien jälkeen käymme läpi missä onnistuimme ja mikä kaipaa hiomista. Tässä työparina toimiminen on etu, sillä havainnoimme todennäköisesti eri asioita. Jatkuva ajan tasalla pysyminen ja osallistuminen erilaisiin koulutuksiin on tärkeää uusien ideoiden ja toimintatapojen kehittämiseksi. Tulevaisuuden suunnitelmissa on myös suorittaa opettajan pedagogiset opinnot tukemaan ohjaajan työtämme.

7.5 Esimerkkejä Hettikatin sanataidepajoista

Tällä hetkellä meillä on valmiina muutama sanataidepaja, niistä esimerkkeinä tässä kaksi: In lööv -paja, joka on suunnattu yläkoulun kahdeksaluokkalaisille ja Murjotetaanko? -paja alakoulun kakkosluokkalaisille.

Murjotetaanko? -sanataidepaja on tehty Katri Kirkkopellon kirjasta Molli. Harjoituksemme on suunnattu kakkosluokkalaisille. Rakensimme harjoituskokonaisuuden niin, että mukana on mahdollisimman monipuolisesti mielenkiintoa ylläpitävää toimintaa sekä yhteistä hauskaa tekemistä. Jokaiselle lapselle jää lisäksi muistoksi oma huoneentaulu. Kirja luetaan kokonaisuudessaan ja sopivissa väleissä tehdään erilaisia tehtäviä, leikitään ja lausutaan runoja ja liikutaan. Murjotetaanko? -

paja on interaktiivinen tarinatuokio, jossa kannustamme lasta vuorovaikutukseen ja sanoilla leikkimiseen.

Nuorille kasiluokkalaisille suunnattu In lööv – paja on niin sanottu rakkauspaja. Rakkauspaja toteutetaan kahdeksaluokkalaisille, pajan kokonaiskesto n. kaksi oppituntia. Paja rakentuu yhdestä isosta päätehtävästä sekä muutamasta pienemmästä sanataideharjoituksesta. Pajassa kirjoitetaan palava rakkauskirje sekä tälle tyyli vastaus, rakkausruno, iskureplikkejä ja pieni pätkä tajunnan virtaa.

Tehtävien lähtökohtana on saada nuoret uskomaan siihen, että heillä on jotain sanottavaa. Lyhyidenkin tarinoiden ja sanataideharjoitusten kirjoittaminen voi olla seikkailu, jossa tutustutaan itseen sekä omaan ajatusmaailmaan. Näissä tehtävissä kyseenalaistetaan kirjoitushetken koetilanteisuus, vaadittu hiljaisuus, numeroin arvostelu ja yksilösuorittaminen. Kirjoittaminen ei ole sidottua oman pulpetin ääreen vaan voidaan kirjoittaa pareittain muualla luokahuoneessa - tai jopa luokan ulkopuolella. Lisäksi on lupa kirjoittaa aivan miten vaan, ilman pisteitä, pilkkuja ja isoja kirjaimia. Pääasia on, että tekstiä tulee.

7.6 Apurahat

Apurahakenttä on varsinainen viidakko, tarkastellaan sitä sitten hakijan tai apurahan jakajan näkökulmasta. Kun hakijoita taiteen ja kulttuurin saralla on luonnollisesti paljon ja laidasta laitaan, asettaa tämä haasteita kriteerien noudattamiselle rahoja myönnettäessä. Apurahan myöntäjän käsissä on se, mitkä projektit ja taiteilijat katsotaan tarpeeksi varteenotettaviksi, jotta myönnetty avustus tulisi oikeasti hyödyksi ja tuotanto tavoittaisi kohderyhmänsä.

Apurahaprosessi alkaa käytännössä hakijan ideasta tapahtumasta, kirjasta tms. ja itse apurahahakemuksen laatiminen on vain loppusalaus (Vaijärvi 1997, 13–14). Apurahan hakupaikan ratkaisee pääasiassa projektin muoto, paikallisuus sekä aikataulu. Kaikista hakemuksista tulee ilmetä alustava suunnitelma siitä mitä tuotetaan, kenelle tuotetaan ja miten tuotetaan aikatauluineen ja rahoitussuunnitelmineen. Apurahoja haetaan ja myönnetään eri kohteista, mutta pääsääntöisesti vain tiettyä aikana kerran vuodessa. Apurahakenttä on kuitenkin siinä mielessä

joustava, että hakemuksen voi jättää useampaankin sopivaksi katsottuun lähteeseen. Harvoin yksi apurahanmyöntäjä myöntääkään hakijalle kokonaisuudessa haettua summaa. Usein useammalta taholta hakeminen on jopa pakollista, sillä eri tahot myöntävät tukea esim. projektin toteutukseen, matkakuluihin jne. Paikallisesti apurahoja voi hakea omalta kaupungilta ja erilaisilta seuroilta. Alueellisesti apurahoja myöntävät mm. alueelliset taidetoimikunnat. Omanlaisenaan apurahana voidaan pitää myös kuntien, kaupunkien ja valtion jakamia tunnustus- tai kulttuuripalkintoja.

Apurahahakemusten täyttäminen voi tuntua työläältä ja vaikealta kaikkine työsuunnitelmineen, budjetteineen ja liitteineen. Jo ensimmäisen apurahahakemuksen tekemiseen kannattaa käyttää aikaa ja vaivaa, sillä näitä suunnitelmia voi hyödyntää seuraavien hakemusten pohjana. Yleisesti hakemuksissa tarvittavia tietoja ovat omien henkilötietojen lisäksi idean tai tapahtuman toiminta/toteutussuunnitelma, tarkka budjetti, aikataulu sekä mahdolliset selvitykset muista kyseiselle projektille haetuista ja saaduista apurahoista. Lisäksi on lähetettävä pyydetyt liitteet. Hakemuskohtien huolellinen täyttäminen edesauttaa hakemuksen nopeaa käsittelyä vastaanottajan säästyessä turhilta tietojen tarkennuksilta.

Kirjasto joutuu nykyisin pääsääntöisesti tukeutumaan avustuksiin järjestäessään suurempia tapahtumia tai projekteja, kuten tutkimuksemme tuloksista kävi ilmi. Aluehallintoviraston, entisen ELY-keskuksen, kautta kirjastojen on mahdollista hakea avustusta paitsi toimintansa kehittämiseen myös juuri lasten lukemisen ja kirjallisuuden harrastamisen edistämiseen. Tämä on toimiva yhteistyökuvio mm. kun kirjasto haluaa tarjota yksityisten toimijoiden tai yhdistysten tuottamia sanataidepajoja.

8 POHDINTAA

Opinnäytetyötämme varten haastattelemamme sanataideohjauksen asiantuntijat Marja-Leena Mäkelä ja Päivi Haanpää ovat erittäin tärkeässä asemassa, ehkä voisi jopa sanoa myös syynä, meidän innostumiseen sanataideohjauksesta ja kirjoittamisesta. Marja-Leena Mäkelä on kouluttanut meitä vuosien aikana monenlaisilla kirjavinkkaus- ja sanataidekursseilla ja Päivi Haanpää nyt myöhemmin lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutuksessa. Marja-Leena istutti aikoinaan kipinän, jonka Päivi nyt myöhemmin puhalsi täyteen roihuun. Lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutus on ollut kaiken kaikkiaan äärettömän antoisa ja se on lisännyt kiinnostustamme asiaa kohtaan. Vuosikausia olimme koulutuksesta haaveilleet ja sen toteutuminen vihdoinkin on ollut inspiroiva, innostava ja odottamisen arvoinen. Voi siis sanoa, että haastateltavamme vaikuttivat osaltaan opinnäytetyömme aiheen valintaan. Tämän aiheen kautta pystyimme myös liittämään kaksi samanlaisesti käymäämme koulutusta yhteen.

Perehtyminen lastenkulttuuritoimintaan ja erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriön uuteen Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014–2018 –ohjelmaan on vahvistanut käsitystämme sanataideohjaustoiminnan tärkeydestä paitsi lukemisedistämistyössä myös yksinäisyyden ja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Pidämme erityisen tärkeänä sanataiteen ja sanataideohjaustoiminnan sisällyttämistä varsinaiseen koulupäivään ja koulun jälkeiseen toimintaan. Näillä toimilla sekä tuetaan oppimista ja luovuutta että vähennetään lasten yksinoloa koulupäivien jälkeen. Sanataideohjaus kaiken kaikkiaan on helposti otettavissa mukaan kaikkien oppiaineiden tunneille niin aineen opettamiseen kuin tuntien piristämiseen ja elävöittämiseen. Siksi olemmekin sitä mieltä, että sanataideohjaamiseen liittyviä opintoja tulisi sisältyä opettajien pedagogisiin opintoihin.

Tämän lisäksi peräänkuulutamme koulun ja kirjaston yhteistyötä sanataideohjaustoiminnan järjestämiseksi. Opettajat voisivat pyytää sanataideohjaajia toteuttamaan oppilaille erilaisia harjoituksia jo opeteltujen kokonaisuuksien ja teemojen täydentämiseksi. Sanataideohjaajat voivat täydentää opintokokonaisuutta/teemaa mm. erilaisin tehtävin ja kirjallisuusesittelyin. Ulkopuolisen tulo ryhmään tuo aina

uutta näkökulmaa ja ennen kaikkea sitä oppilaiden varmasti toivomaa vaihtelua normiarkeen, vaikkei sanataideohjaaja opettaja olekaan.

Opinnäytetyömme kyselytutkimuksella selvitimme Etelä-Pohjanmaan alueen kirjastojen suhtautumista sanataideohjaustoiminnan kuulumisesta kirjastoon sekä ulkopuolisen sanataidetoimijan tarvetta. Kyselyn vastausprosentti jäi valitettavan vähäiseksi (60 %), joten kvantitatiivista analyysiä ei tuloksista voitu tehdä. Kyselyyn liittyen olisimme ehkä voineet toimia toisin. Kirjastoja oli niin vähän, että niistä kaikesta olisi pitänyt yrittää saada vastaus, ahkerammalla muistuttamisella, tai loppujen lopuksi vaikka henkilökohtaisella kontaktilla. Toisaalta kyselymme oli erittäin lyhyt ja hyvin helposti vastattavissa, vastaamatta jättäminenkin ihmetyttää. Hukkuiko kyselymme muiden kyselyiden joukkoon? Vai oliko syy kenties kirjastojen taloudellisissa resursseissa, jolloin ehkä menoja tuottava toiminta ei innosta, edes kyselyn muodossa.

Toisaalta osa kirjastoista kuuluu kuitenkin yhden isomman hallintayksikön alle tai ovat muutoin yhteistyössä toisten kirjastojen kanssa, eli ns. kimppakirjastoja. Usein yhteistyö/kimppakirjastoissa tilataan yhdessä ulkopuoliset palvelut, eli siltä pohjalta voimme tehdä jonkin asteisia päätelmiä vastausten alueellisesta relevanssista. Saamamme vastaukset osoittivat, että tarvetta sanataideohjaustoimijalle on ja kirjastoilla on myös halu pitää sanataideohjaustoiminta osana kirjastojen peruspalveluja. Kirjastojen rahatilanne osoittautui myös ennako-oletuksemme mukaiseksi, eli tiukaksi. Silti ammattitaitoiseen palveluun oltiin valmiita sijoittamaan, tosin esille nousi tarve ulkopuolisesta esim. projektirahoituksesta. Täten olimme valinneet ihan oikean tutkimus- ja tuotteistamisen kohteen.

Tässä produktiossa tuotteistimme käytännössä kaksi asiaa: asiantuntijapalvelun, eli sanataideohjaustamme sekä tuotteemme, eli sanataidepajan. Tehtävä ei ollut siltä osin helppo, että ajoittain palvelun ja tuotteen raja tuntui häilyvältä. Lopputuloksena tuotteistettu asiantuntijapalvelumme on Hettikatti, jonka tuotteita ovat mm. esitellyt Murjotetaanko?- ja In lööv -sanataidepajat. Käytännössä meille on nyt selvillä se, kuinka palvelu tuotetaan ja mistä se koostuu. Miten tuote rakennetaan, miten sille määritellään hinta ja miten se markkinoidaan potentiaalisille asiakkaille. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyöllemme asettamamme tavoitteet täyttyivät, eli

saimme vahvistuksen sanataideohjauspalvelun tarpeellisuudesta ja perustimme tiimin Hettikatti, jolla tätä toimintaa voidaan toteuttaa.

Hettikatin tulevaisuus? Olemme päässet jo testaamaan tiimityöskentelyämme In lööv -pajan parissa. Pajan suunnittelu ja toteutus onnistui yli odotusten, mikä antaa aloitteleville sanataideohjaajille rohkeutta ja motivaatiota tarttua uusiin haasteisiin. Tällä hetkellä Hettikatilla on valmiina muutamia pajakokonaisuuksia ja yhden kirjaston kanssa on sovittu yksi projekti, joka käsittää alakoulujen 1. ja yläkoulujen 8. luokkalaiset. Lisäksi olemme anoneet Etelä-Pohjanmaan rahastolta apurahaa, jonka turvin tavoitteena olisi käydä läpi kaikki Etelä-Pohjanmaan alueen kirjastot. Jatkossakin apurahojen anominen on käytännössä toimintamme elinehto yhdessä mahdollisten kirjastojen ja koulujen projektirahoitusten lisäksi. Tärkeää olisi tehdä Hettikatti tunnetuksi. Yksi sitä edistävä tekijä olisi edellä mainitun apurahan saaminen. Nähtäväksi jää, miten paljon, missä ja kuinka kauan Hettikatti tulee seikkailemaan. Olisi hienoa jos Etelä-Pohjanmaan alueelta joskus tulevaisuudessa löytyisi toimiva ja elinvoimainen sanataideyhdistys, johon tietysti Hettikattikin ilomielin kuuluisi.

*Kuka kumma naukaisi
ja sanalippaan kannen aukaisi?
Sanat ihanaiset, kirjaimet lihavaiset
ympäriinsä lenteli,
iloa ja hauskuutta ne enteili.
Kun sanoja yhdistää uskaltaa
aivan uusi maailma eteen aukeaa.
Tuli lippaasta esiin myös salaperäinen katti,
joka kutsuvasti silmää iski ja kikatti,
sanoi viekkaasti ”Olen **Hettikatti**, miauuu...”*

LÄHTEET

- Anttila, A. 2009. Taiteen taskurahat : lastenkulttuurin käsite, linjaukset ja edistäminen. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Cuyugan, E. & Wagner, A. 2012. Write On! Voice of Youth Advocates. Apr2012 (Vol. 35 Issue1), p16-19.
- Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi. 2014. [Helsinki]: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014: 6. [Viitattu 14.4.2014]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKM24.pdf>
- Gibaldi, L. 2010. Yeah Write! Teaching Creative Writing at the Library. Florida Libraries. Fall2010 (Vol.53 Issue 2), p 16-19.
- Haanpää, P. 2013. Kirjallisuuden läänintaiteilija, sanataideohjaaja, kirjallisuusterapiaohjaaja, kirjallisuuskriitikko. Sähköpostihaastattelu 19.12.2013.
- Haastattelu. [Verkkosivu]. Helsinki: OK-opintokeskus. [Viitattu 18.4.2014]. Saatavana: <http://ok-opintokeskus.fi/node/120>
- Haavisto, T. 2009. TilTu, huonomaineinen tyttö : Tuotteistamisesta yleisessä kirjastossa. Tampere: Tampereen kaupunki. [Viitattu 29.12.2013]. Saatavana: <http://www.kansalliskirjasto.fi/attachments/513q0OxeV/5GRsLvIAr/Files/CurrentFile/Haavisto.pdf>
- Hirsjärvi, S. 2000. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirvonen, S. 2010. Markkinoinnin perusteet (6 op): Tuote, hinta & jakelu. Itä-Suomen yliopisto. [Viitattu: 25.2.2014]. Saatavana: http://wanda.uef.fi/taloustieteet/opiskelu/SHirvonen/Markper_041110.pdf
- Hofmann, A. 2007. En extra grej på biblioteket: Skrivarverksamhet på folkbibliotek. Högskolan i Borås. Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan. Magisteruppsats. [Viitattu 20.4.2014]. Saatavana: <http://bada.hb.se/bitstream/2320/3255/1/07-82.pdf>
- Jaakkola, E., Orava, M. & Varjonen, V. 2009. Palvelujen tuotteistamisesta kilpailuetua : Opas yrityksille. Helsinki: Tekes. [Viitattu 29.12.2013]. Saatavana: http://www.tekes.fi/Julkaisut/palvelujen_tuotteistamisesta_kilpailuetua.pdf
- Juurakko, A., Kauhanen, J. & Öhage, U. 2012. Kulttuurista liiketoimintaa. Lapua. T:mi Sananjuuri.

- Karjula, A. 2013. Sanataideohjaaja. Sähköpostihaastattelu 3.12.2013.
- Keski-Suomen Sanataideyhdistys Rapina ry. [Verkkosivu]. Keski-Suomen Sanataideyhdistys Rapina ry. [Viitattu 2.2.2014]. Saatavana: <http://sanataideyhdistysrapina.blogspot.fi/>
- Ketonen, A. & Viiri, M. 2013. Ikääntyvät kirjastot. Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Pirkanmaa ja Pohjanmaa. Kesäkuu 2013. [Verkkojulkaisu]. Pohjanmaa: Pohjanmaan Ely-keskus. [Viitattu 27.9.2013]. Saatavana: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/90735/Nakymia_kesakuu_2013_2_pohjanmaa.pdf?sequence=2
- Kinnunen, R. 2003. Palvelujen suunnittelu. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. 10.9.2013. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 27.9.2013]. Saatavana: <http://www.seamk.fi/Suomeksi/Koulutus/Koulutusalat/Kulttuuriala/Kirjasto--ja-tietopalvelun-koulutusohjelma>
- Kirjastolaki. [Verkkosivu]. Helsinki: Finlex.fi. [Viitattu 1.1.2014]. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980904>
- Kirkkopelto, K. 2013. Molli. Helsinki: Lasten Keskus.
- Kotler, P. & Armstrong, G. 2001. Principles of Marketing. Upper Saddle River, (N.J.) : Prentice Hall.
- Krutsin, P. 2005. Sanataidekasvatusta Suomessa – kirjoittajakoulutuksesta kaikkien harrastukseksi. Teoksessa: M-L. Mäkelä (toim.) Sanaista taidetta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 25–36.
- Kukkasmäki, T. 1998. Kulttuuritoiminnan käsikirja : Taiteen ja kulttuurin Suomi 2000. [Kuopio]: Kustannusosakeyhtiö Puijo ja Kukkasmäki.
- Kulttuurialan kolmas sektori. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:24. [Viitattu 27.12.2013]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKM24.pdf>
- Kulttuuriteollisuus. 2002. Helsinki: Työministeriö.
- Lahti, R-L. 2013. Äidinkielen lehtori. Sähköpostihaastattelu 27.10.2013.
- Lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutus (25 op). [Verkkosivu]. Kuopio: Snellmanin kesäyliopisto. [Viitattu 27.9.2013]. Saatavana:

<http://www.snellmankesayliopisto.fi/s/kurssit/Ammatillinen%20t%C3%A4ydenny%20skoulutus/Kasvatus-%20ja%20opetusala/4528/Lasten%20ja%20nuorten%20sanataideohjaajakoulu%20%2825%20op%29>

Lehtinen, U. & Niinimäki, S. 2005. Asiantuntijapalvelut: tuotteistamisen ja markkinoinnin suunnittelu. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Moore, K. & Pareek, N. 2010. Marketing : The Basics. Second edition. London: Routledge.

Mäkelä, M-L. 2013. Kirjavinkkari, kirjastonhoitaja ja sanataideohjaaja. Sähköposti-haastattelu 27.12.2013.

Mäkelä, M-L. (toim.). 2005. Sanaista taidetta.

Mäntyneva, M., Heinonen, J. & Wrangle, K. 2008. Markkinointitutkimus. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Niinikoski, M-L. & Sibelius, K. (toim.). 2003. Kulttuuribusiness. [Helsinki]: WSOY.

Nuotio, E. 2005. SANANTAIAKAKOULU – Kirjoittamisiloa kirjastosta. Teoksessa: M-L. Mäkelä (toim.) Sanaista taidetta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 63–80.

Parantainen, J. 2007. Tuotteistajan nimiopas. Helsinki: Talentum.

Parantainen, J. 2007. Tuotteistaminen : Rakenna palvelusta tuote 10 päivässä. Helsinki: Talentum.

Roihu. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Rytmikorjaamo. [Viitattu 1.1.2014]. Saatavana: <http://www.rytmikorjaamo.com/roihu/>

Saarelainen, T. & Saarinen, H. 2006. Kuka ostaisi sivistystä : Raportti kirjastopalvelujen määrittelystä sopimusohjausjärjestelmässä. [Verkojulkaisu]. [Helsinki]: Opetusministeriön julkaisuja 2006:3. [Viitattu 14.4.2014]. Saatavana: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_20_opm3.pdf?lang=en

Sanataide ja lorupiirit. 19.3.2014. [Verkkosivu]. Ylöjärvi: Ylöjärven kaupunki. [Viitattu 20.4.2014]. Saatavana: <http://www.ylojarvi.fi/vapaa-aika/kulttuuri/sanataide/>

Sanataideopetuksen päämääristä ja tavoitteista. 29.12.2009. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 27.9.2013]. Saatavana: http://www.edu.fi/taiteen_perusopetus/sanataide/sanataideopetuksen_paamaarista_ja_tavoitteista

- Sanataideyhdistys Yöstäjä ry. [Verkkosivu]. Tampere: Sanataideyhdistys Yöstäjä ry. [Viitattu 2.2.2014]. Saatavana: <http://www.sanatampere.net/>.
- Sanataiteessa palkitsee tekeminen. 1.6.2010. [Verkkosivu]. Helsinki: Kielikukkanen. [Viitattu 18.4.2014]. Saatavana: http://www.kielikukkanen.fi/2010/sanataiteessa_palkitsee_tekeminen_0610_01.html
- Sipilä, J. 1999. Asiantuntijapalvelujen tuotteistaminen. Porvoo: Wsoy.
- Suomen kielen perussanakirja : kolmas osa S-Ö. 1994. Helsinki: Painatuskeskus Oy. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55.
- SuomiSanakirja.fi. 2013. [Verkkosivusto]. Helsinki: SuomiSanakirja.fi. [Viitattu 27.12.2013]. Saatavana: <http://www.suomisanakirja.fi/kulttuuri>
- Sulkunen, S. 2013. Suomalaisten lasten ja –nuorten lukutaito kansainvälisessä vertailussa. [Verkkajulkaisu]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kielten laitos. [Viitattu 27.9.2013]. Saatavana: <https://www.avi.fi/documents/10191/97558/Lukuintoilua+1+Sari+Sulkunen/2037af2e-78c2-4bfc-808b-e23df936622a>
- Sutherland, Kerry. 2014. More Than Words: A Small, but Successful Writing Workshop. Voice of Youth Advocates. Apr2014 (Vol. 37 Issue 1), p24-25.
- Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2005. [Verkkajulkaisu]. [Helsinki]: Opetushallitus. [Viitattu 1.1.2014]. Saatavana: http://www.oph.fi/download/123012_taideyl_ops.pdf
- Tiensuu, V. 2005. Tuotteistaminen tutuksi : Esitutkimus tuotteistamisen haasteista mikroyrityksissä. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja A. Tutkimuksia, osa 9.
- Tonder, M. 2013. Ideasta kaupalliseksi palveluksi : Matkailupalvelujen tuotteistaminen. Vantaa: Restamark Oy.
- Vaijärvi, K. 1997. Apuraha avain. Turku: Cultura Oy
- Vuokko, P. 2010. Nonprofit-organisaatioiden markkinointi. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Yleisten Kirjastojen Hankerekisteri. 2014. [Verkkosivusto]. Helsinki: Kirjastot.fi. [Viitattu 20.4.2014]. Saatavana: http://hankkeet.kirjastot.fi/hankehaku/?search_api_views_fulltext=sanataide
- Yrityksen perustamisopas : käytännön perustamistoimet. 2010. 19. uudistettu painos. Helsinki: Edita Prima Oy

LIITTEET

LIITE1 Marja-Leena Mäkelän haastattelun kysymykset

- Miten määrittelisit sanataiteen sekä sanataideohjauksen?
- Kerro lyhyesti taustoistasi, millaisia työtehtäviä olet työurasi aikana tehnyt? Millaisia erilaisia työtehtäviä sinulla on ollut sanataiteen parissa? Kuinka laajalla alueella maantieteellisesti olet toiminut?
- Millaisia kokemuksia sinulla on sanataideohjauksen kysynnästä/tarpeesta Etelä-Pohjanmaan alueella? Ovatko kirjastot ja koulut halukkaita tilaamaan ja järjestämään sanataidetapahtumia?
- Millainen paikka kirjasto on sanataideohjaamiselle/tuottamiselle?
- Sanataideohjaajan koulutus, pätevyys ja tukiverkosto?
- Mikä on mielestäsi paras tapa työskennellä sanataideohjaajana; freelancer, toiminimi, yhdistys tai vastaava (edut, haitat)?
- Millä sanataidepajan järjestäminen rahoitetaan? Apurahat? Mitkä ovat keskimääräiset hinnat? Elätkö pelkällä sanataideohjaamisella? (Hintatietoja emme mainitse opinnäytetyössä, vaan haluaisimme tietää mahdollista omaa toimintaamme silmällä pitäen)
- Miten saat ”työkeikat”, tarjoatko itse kokonaisuuksia vai menetkö pääasiallisesti pyynnöstä?
- Sanataidekouluttajan oppimisen ja kehittymisen keinot?
- Vinkkejä aloitteleville sanataideohjaajille?

LIITE 2 Päivi Haanpään haastattelun kysymykset

- Miten määrittelisit sanataiteen sekä sanataideohjauksen?
- Millaisia erilaisia työtehtäviä sinulla on ollut sanataiteen parissa? Kuinka laajalla alueella maantieteellisesti olet toiminut?
- Oletko itse ollut vetämässä sanataidepajoja Etelä-Pohjanmaalla, onko kokemusta kysynnästä tällä alueella?
- Millainen paikka kirjasto on sanataideohjaamiselle/tuottamiselle?
- Ovatko kirjastot ja koulut halukkaita tilaamaan/järjestämään sanataidetahtumia, lasten ja nuorten sanataidetoiminnan kysyntä?
- Sanataideohjaajan koulutus, pätevyys ja tukiverkosto?
- Mikä on mielestäsi paras tapa työskennellä sanataideohjaajana; freelancer, toiminimi, yhdistys tai vastaava (edut, haitat)?
- Millä sanataidepajan järjestäminen rahoitetaan? Apurahat? Mitkä ovat keskimääräiset hinnat? Eläkö pelkällä sanataideohjaamisella? (Hintatietoja emme mainitse opinnäytetyössä, vaan haluaisimme tietää mahdollista omaa toimintaamme silmällä pitäen)
- Sanataidekouluttajan oppimisen ja kehittymisen keinot?
- Vinkkejä aloitteleville sanataideohjaajille?

LIITE 3 Riitta-Liisa Lahden haastattelun kysymykset

- Miten määrittelisit sanataiteen sekä sanataideohjauksen?
- Onko sanataidetoiminta tarpeellista yläkoululaisille?
- Millainen paikka koulu on sanataideohjaamiselle/-tuottamiselle?
- Kuka sitä tuottaa, kuinka usein ja millä luokka-asteella?
- Onko kouluissa halukkuutta/mahdollisuutta tilata tai järjestää sanataidetahtumia?
- Mitkä ovat koulussa toimivimpia sanataideohjaamisen menetelmiä?
- Kuuluuko opettajan koulutukseen sanataideohjaajan opintoja?

LIITE 4 Anne Karjula haastattelun kysymykset

- Milloin ja miksi idea tämän opintopisteitetyn Lasten ja nuorten sanataide-ohjaajan koulutuksen toteuttamiselle lähti ja miten päädytte näihin osaluaisiin?

LIITE 5

1. Voisiko sanataidetoiminta mielestänne kuulua kirjaston tarjoamiin palveluihin Etelä-Pohjanmaalla? *

– Kyllä

– Ei

Miksi?

2. Minkä ikäisille mielestänne sanataidetoimintaa tulisi järjestää? *

– alakouluikäisille

– yläkouluikäisille

– molemmille ikäryhmille

– emme pidä sanataidetoimintaa tarpeellisena

3. Järjestättekö sanataidetoimintaa mieluummin *

– omalla henkilökunnalla

– ostamalla palvelun esim. sanataideyhdistykseltä

– emme pidä sanataidetoimintaa tarpeellisena

Miksi näin? *

4. Toteuttaisitteko sanataidetoimintaa *

– kirjaston tiloissa

– kouluilla

– sekä kirjastossa että kouluilla

– emme pidä sanataidetoimintaa tarpeellisena

5. Paljonko olisitte valmiita maksamaan 90 min. mittaisesta sanataidepajasta? *

– matkakulut ja päivärahat

– max 100 euroa + matkakulut ja päivärahat

– max 150 euroa + matkakulut ja päivärahat

– ei mitään

6. Millaisia sanataidepajoja haluaisitte?

7. Kuinka usein olisitte valmiita järjestämään sanataidepajoja lapsille ja nuorille lukuvuoden aikana? *

8. Olisiko mielestänne tarpeellista, että Etelä-Pohjanmaalla olisi oma sanataide-toimintaa tuottava toimija? *

– Kyllä

– Ei

9. Kommentteja/toiveita: